

Szitakötő

Volt egyszer egy Szikra
A Tűzmanó kalandjai
Megbízható munkaerő
Nézzük együtt ...
Franz Marc képeit!

A legkisebb sárkány
Tüzet viszek
A pöttömök csengettyűje
A meleg illata
A magánélet születése

TŰZHELY

Szabó Attila > VOLT EGYSZER EGY SZIKRA	1
Makó Ágnes > TÁRSAS TÁRSASÁGOK, KÖZÖS KÖZÖSSÉGEK	4
Nacsinák Gergely András > NINCS MESE...!	6
Kelemen Tamás > MEGBÍZHATÓ MUNKAERŐ	8
Vibók Ildi > TÉL-ÜGY	10
Hőnyi E. Katalin > ISTENI SZIKRA	12
Victor András > AZ ISTENNYILÁTÓL AZ INDUKCIÓS FŐZŐLAPIG	14
Borsi Bálint > OLVADOZÓ	17
Haász János > CSERÉPKÁLYHA	17
Varga Zoltán Zsolt > A TŰZMANÓ KALANDJAI	18
Bene Zoltán > VILÁGLÓ FÉNYEK	20
Hollós Máté > TŰZHELY-ZENÉK	22
Nézzük együtt... FRANZ MARC KÉPEIT!	24
Lipták Ildikó > ÁTMENETI SZÁLLÁS	26
Kapitány Máté > A LEGKISEBB SÁRKÁNY	28
Z. Karvalics László > A MAGÁNÉLET SZÜLETÉSE	30

Borsiczky-Fél Júlia > TÜZES TÉNYEK	32
Pánti Irén > KALANDOZÁSOK A CSALÁDI TŰZHELY KÖRÜL	34
Jámborné Balog Tünde > TŰZET VISZEK	36
Janecska Kata > A PÖTTÖMÖK CSENGETTYŰJE	38
Kovács Zoltán Tibor > BOSZORKÁNYOS PIKNIK	40
Reszler Gábor > TEREFERE A VASVERŐKNÉL	42
Szigeti Zoltán > A MELEG ILLATA	44
Székelly Virág > A MOGORVA VAKOND VENDÉGEI	46
Búth Emília > TÁJOLÓ	48
Fecske Csaba > A KEMENCE KÖRÜL	48
Csongor Andrea > AZ BENNE A JÓ	borító3
ŐRLÁNG	borító4

illusztrációk > Török Eszter, Moldován Mária, Benedek Virág,
Pap Kata, Macsinka Zsolt, Láng Anna

A lapban olvasható mesék hangos meseként is elérhetők:

soundcloud.com/liget

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendél Júlia
Grafikai tervezés > René Margit, Pákozdi Ferenc
Főmunkatárs > Szirmai Panni
Olvasószerkesztő > Bognár Anikó
Kiadja > a Liget Műhely Alapítvány
Szerkesztőség címe > 1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
E-mail > info@szitakoto.com
Internet > ligetmuhely.com/szitakoto-folyoirat

Támogató > Bethlen Gábor Alapítvány
Nyomdai kivitelezés > Keskeny és Társai 2001 Kft. | ISSN 1789-4972

Terjeszti > a Lapker Zrt
Előfizethető > közvetlenül a kiadónál, a hírlapkézbesítő
postahivataloknál és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)
Előfizetési díj egy évre > 3780 Ft | Megjelenik negyedévente
Előfizetés > konyv.ligetmuhely.com

TŰZHELY

Volt egyszer egy Szikra

Csak úgy kipattant. Két eltévedt gondolat szaladt az utcán, az egyik jobbról, a másik balról, és épp a sarki zöldséges előtt koccantak össze. Jobbkéz-szabály, dörmögte mérgesen az egyik, ó, pardon, szabadkozott a másik gondolat, elbambultam! Hát ne bambuljon! Maga meg ne rohanjon ennyire eszetlenül! Veszekedtek, vágták egymás fejéhez előbb a dühödtt érveket, később a zöldséges standon gubbasztó paradicsomot, káposztát, csicsókát és karfiolt, addig-addig, míg már ki sem látszottak a zöldséghalom alól.

Akkor aztán elcsitult a haddelhadd, lelohadt a hajcihő, ott pilledt a piros placsnik, zöld

levélfoszlányok, fehér karfiolrózsa-darabkák között az a két dühös gondolat. És akkor kipattant. Oda ki a zöldségturmixos aszfaltra, a sietős lábnyomok közé. Kipattant egy Szikra.

Hogy a düh szülte-e, mint az átkokat, vagy az alkalom, miként a tolvajt, azt nem tudom. Mindenesetre sistergett, zsizsegett, dohogott fertelmesen. Haha, ujjongva szaladgált az úttesten, huhú, perzselte a csenevész városi fák kérgét, höhő, döngette a vaskapukat, pörkölte le róluk a barna zománcfestékréteget. Én vagyok a legnagyobb, huhú, a legveszedelmesebb, hehe, a leg... az!

Más hirtelen nem jutott az eszébe, de abban biztos volt, hogy felfalja az egész várost. Hihihi! Szikra vagyok, forró és tüzes. Nem hiszed? Hát ide süss! Azzal beleugrott egy újságpapírokkal tömött kukába. És bizony, a kuka lángra kapott. Hihihi! Hehehe, höhöhő!

Szaladt tovább a két eltévedt gondolat dühéből született szikra, égett a haja, füstölt a lábnyoma, tüzet hányt még a szeme is, tüzes karikákat, és amerre azok gurultak, lángra lobbantottak mindent. Égtek a csenevész városi fák ágai, izzott az aszfalt, sistergett a szökőkútban a víz, lángoltak a házak ablakából kíváncsian kikandikáló függönyök, görögtűzként robbant az autók tankjában a benzin. Ki a legnagyobb, dörögte az apró Szikra. Hát én, válaszolt, mert senki más nem válaszolt helyette, hisz mindenki azzal volt elfoglalva, hogy meneküljön, mentse az irháját a tűzvész elől. És mondanom se kell, a város porig égett.

Ki a legnagyobb, kiáltotta ismét az apró Szikra, még nagyobb hangon, még izzóbb göggel.

De most se felelt rá senki. Egyedül volt. Állt a füstölgő romokon, egy megpörkölődött káposztalevelet morzsolva bütykös ujjai között. Na, ki?! Hát senki nem borul a lábam elé? Senki nem dicsér, ahogy egy királyt illik?! Senki nem koccint vélem pohárt?

Bizony senki, szólt egy vékony hang. Ki vagy, hol bujkálsz, bömbölt a Szikra, gyere elő! Nézz szembe pusztító hatalmammal! Ne aggódj, szembe nézek, válaszolta a hang a rejtekhelyéről, de előbb megvárom, hogy lecsillapodj. A Szikra bömbölt, fújtatott, kacagott eszelősen pöffeszkedve a szálló pernyék, a hamuvá lett város romjai között. Azt várhatod, üvöltötte, azt várhatod, hogy lecsillapodjak!

De a hang, amely nyugodtan gubbasztott titkos rejtekén, nem válaszolt, hanem tényleg csak várt. Várt napokig. Akkor aztán, amikor már a sűrű füstfelhők foszladoztak, az izzó gerendák kifehéredtek, a felpúposodott aszfalt ismét megkeményedett, és bátortalan csipogással visszatértek a verebek, keresve a csenevész

TÖRÖK ESZTER rajza

városi fákat, akkor aztán elfáradt, és egy kormos házfalnak dőlve kialudt a Szikra. Na, gyere, te botor, te dúvad, te szerencsétlen ivadéka a haragnak, visszaviszlek oda, ahol születted.

És lám, csikorogva bár, de az idő kereke visszafelé kezdett forogni. Végig az elmúlt napokon, az újra füstölő gerendákon át, a sziszegve lángoló háztetők fölött, a robbanó autókból kicsapó lángot kerülgetve, a fortlyogó aszfalton szörfözve haladt a felgyulladt kukáig, s túl azon. A sarki zöldséges standjánál kicsit megállt, kerülgette a repülő paradicsomokat, fröccsenő karfiolrózsák hadát, fejcsóválva hallgatta a két gondolat fröcsögő indulatát, bár néha elmosolyodott, mert visszafelé forgatva még ez az eszeveszett ordibálás is viccesnek hatott.

Akkor aztán döccent egyet az idő kereke, és megállt. Épp akkor történt, hogy két eltévedt gondolat szaladt az utcán, az egyik jobbról, a másik balról, és a sarki zöldséges előtt összekoccantak. Szia, mondta az egyik, helló, így a másik, majdnem

feldöntöttelek! Én vagyok a hibás. Ugyan már, inkább én nem figyeltem eléggé, ne haragudj! Nem haragszom. Én sem. Megölelték egymást, kezet fogtak.

És akkor kipattant egy Szikra. Jóleső, puha melegséggel felizzott, majd elaludt a két tenyér között megbúvó puhaságban. Napokig érezte még a két gondolat a tenyerük melegét. És érezte a kutya, akit megsimogattak, Piroska néni, akinek ebédet vittek, és érezte a kis Áron is, miközben apja tenyerébe dugva a mancsát indiánszökkenéssel szaladt a játszótér felé. És érezte a csenevész városi fák kérge, a vaskapun a zománcfesték, érezte minden, amihez hozzáérték. Így adták tovább a többi embernek, a csicsergő verebeknek, a kóbor kutyaúrnak a Szikra melegét. Ismét felgyulladt a város egy másfajta tűz másfajta melegével.

Látjátok, mondta a paradicsom a zöldséges standról, engem is visszatettek a helyemre, miután lesodortak a földre.

SZABÓ ATTILA

Társas társaságok, közös közösségek

Az emberek sokféle **közösség**ben élnek együtt, és egy-egy ember általában több csoporthoz is tartozik. Ezek között van, amibe beleszületünk, van, amit magunknak választunk, másokat a jellemzőink, életmódunk, kedvteléseink alakítanak ki.

Az emberek tág közösségét **társadalom**nak hívjuk. A nyelvünk szépen kifejezi, hogy az emberek társra, társakra vágnak, többen együtt társaságot alkotnak, még többen pedig társadalmat. Ennek legkisebb egysége a **család**, ami általában együtt élő párt vagy szülőket és gyerekeiket jelenti, de vannak olyan családok is, ahol egy szülő neveli a gyerekét vagy gyerekeit, más családokban pedig többen élnek együtt, például nagyszülők vagy felnőtt testvérek is lakhatnak egy fedél alatt.

A **nép vagy nemzet** olyan közösség, amit általában egy országban élő, közös nyelvet beszélő, közös kultúrával rendelkező és közös múltra

visszatekintő emberek alkotnak. Ez persze nem ilyen egyszerű, mert az emberek megválaszthatják, hol akarnak élni, így elvándorolhatnak más országokba és élhetnek ott akkor is, ha máshol születtek, más nyelvet beszélnek. A vándorlást latin eredetű szóval **migráció**nak nevezzük.

Ezekon kívül sokféle kisebb közösség létezik, amelyek mind fontos szerepet töltenek be az ember életében. A **barátokat** a kölcsönös szeretet, bizalom, megértés köti össze. Nagyobb baráti társaságoknak is lehetünk tagjai, de gyakori az is, ha ketten vagy hárman vannak jóban. A barátság sokféleképpen létrejöhet, óvoda- vagy iskolatársak, szomszédok vagy munkatársak között is barátsággá mélyülhet a mindennapi kapcsolat, de közös érdeklődési kör mentén is kialakulhat.

A különböző **hobbik** is sokféle közösséget teremthetnek, így vannak, akik a szabad idejük egy

részét együtt töltik el, például együtt fociznak, szerepjátékoznak, kerámiáznak, kertészkednek, robotokat építenek vagy ugyanazért az együttesért rajonganak. Az interneten ezerszámra nyüzsögnek a klubok, csoportok, rajongói oldalak, bárki megtalálhatja a neki valót.

A felnőttek életében fontos a munkahelyi közösség, ahol a kollégák sokszor **csapatban** végzik a munkát minden hétköznap, gyakran legalább annyi időt együtt eltöltve, mint a családjukkal. Érdekes emberi közösség a **vállalat**, ami gazdasági, üzleti érdekek alapján jön létre. A vállalaton belül sokan dolgoznak együtt ugyanazért a célért, felosztják a feladatokat, és így hoznak létre termékeket (például ruhákat, gépeket, élelmiszereket) vagy szolgáltatásokat (például haját vágnak vagy idegen nyelvet tanítanak).

Az **értékrend** is fontos szervező erő az emberi társadalomban. A vallási közösségek az emberek közös hitén alapulnak, a politikaiak pedig azon a meggyőződésen, hogy miképpen lehetne a

legjobban megszervezni az emberek, a település vagy az ország közös életét.

A közösségek tehát nagyon sokfélék. Ami összetartja őket, az is sokféle, lehet rokonság, szeretet, érdek, érdeklődés, de akár rosszindulat is, ha például azokra gondolunk, akik ha együtt vannak, rögtön másokat kezdenek csúfolni, bántani, akár a játszótéren, akár az iskolában vagy az interneten. Mindenkinek magának kell kitalálnia, milyen közösségekhez szeretne tartozni, kikkel érzi jól magát.

Érdeemes belegondolni, hogy bár otthon, az iskolában vagy a szabad időnkben kis közösségek tagjai vagyunk, minden ember egy hatalmas közösséghez tartozik, az **emberiség**hez, aminek tagjai együtt élnek a Föld bolygón. Nagy kérdés, hogy ilyen sokan hogyan tudunk úgy együtt élni, hogy mindenki a számára legjobb élet lehetőségét kapja, és bolygónk is élhető hely maradjon.

MAKÓ ÁGNES

Nincs mese...!

Kérem, az ilyesmi ízlés dolga. És van pár dolog, ami nem tanulható.

Példának okáért a röpülés. A madár, az tud röpülni.

Az ember meg nem tud. És kész.

Verdessen a karjával, aggasson magára enyvből meg tollból mesterkéltszárnyakat, nem és nem. A világért se tévesszen meg senkit a sok rakéta, repülőgép, ejtőernyő meg a többi égcsiklandozó vicik-vacak. Nem az ember tanult meg röpülni, hanem a gépei. Az ember részéről ez mindössze a probléma szokásos megkerülése. És hajszálla ugyanez a helyzet azzal is, amiről most szeretnék beszélni.

Szóval, ott tartottunk, hogy ízlés dolga, és ez alighanem olyasmi, ami nem tanulható. Az én családban tudniillik ez a képesség nemzedékek hosszú sora óta öröklődik. Beláthatatlan sora óta, hogy pontos legyek. Nemcsak előkelőbb fölmenőim, a faragott párkányos kandallók, de szerényebb oldalági rokonaink, a nyitott tűzhelyek, és a némiképp jogos elismertségre szert tett polgári cserépkályhák is birtokában voltak. Megkockáztatom, hogy az első hevenyészett tűzrakó helyek is, amelyek körül e röpképtelen, de makacsul karattyoló fajta, az ember bumfordi ősei gyülekeztek. Hát igen. Akár hegyi hágókon ténferegtek, akár locsogós lápokon vagy pompás pampákon, az ember feje mindig csak úgy forrt a tervektől, és mi, igen, mi segítettünk neki esténként, hogy ezek a tervek kiforriják magukat. Mi tápláltuk az ötletek szikráit, hogy úgy mondjam.

Ezek után pedig voltak oly nagyvonalúak, és megfélemeztek rólunk. Eszkábálnak valamit, sima a felszíne, mint a jég, sötét, mint az éjszaka, néhány gombot ügyeskednek még rá, és elnevezik tűzhelynek. Tűzhelynek! Ízelgessék, kérem, a szót. Holott se tűz, se hely. Elképzelem, hogy egy ilyen idegesítően sima, hideg és nehéz valamit ülnek körül esténként a törzs tagjai. Bámulják. De nincs mit bámulni rajta. Lángnyelvek tánca, mi? Cirmosan hunyorgó parázs, he? Ugyan kérem! Kipattant volna ebből valaha a kerék meg a piramis ötlete? Még beszélgetni se lett volna kedvük körülötte, úgyhogy a nyelvük is megmaradt volna tompa kőkori szakócafélének. Semmi latin meg ógörög!

Képesek tűzhelynek nevezni ezt az arctalan gépezetet, csak mert melegít. A lángnyelvek táncát viszont képernyőn bámulják, előre gyártott képekbe tuszkolva, amit valaha tőlünk tanultak. A tűzhely nekik fémkocka, és a képernyő érdekesebb a kandallónál. Csakhogy a tűzhelyen nincs mit nézni, a képernyőnél meg nem lehet átmelegedni. Igyekezzék bármily agyafúrt módon az ember, az mind csak enyv lesz, meg tollseprű, de nem röpülés. Beláthatnák végre, hogy nekem és felmenőimnek, valamint oldalági atyafiaimnak elsődleges ajándéka nem a sült hús, a forró leves vagy a híradó. Létünk értelme nem a reggeli meleg ital, sem az előre gyártott képek újbóli lepergetése. Titokzatos képességünk, amire valaha szövetkeztünk az emberrel, hogy belőlünk, és csakis belőlünk, a bennünk lobogó lángból születhetnek az új mesék.

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS

Megbízható

Samu csak rakta a máglyát, hadd lobogjon. A távolban Észak és Északkelet is így tett, azon versenyeztek, kinek az őrlángja lesz nagyobb. Pedig nem ez volt a feladatuk.

Samu tűzőr volt, Cafrangia határait kellett volna őriznie a sárkányoktól. A hozzá hasonló örök a környező hegyekből lesték, mikor bukkan fel egy szörnyeteg. Akkor azonnal riadóztatniuk kellett egymást tűz- és füstjelekkel. Komoly feladat volt. Úgy száz évvel ezelőttig. Azóta nem láttak sárkányt. A szakma ezalatt felhígult. Csupa léhűtő ember jelentkezett az állásra, mert bár a hegyekben hideg volt, legalább nem kellett csinálni semmit.

Samu is azért lett tűzőr, mert semmit se vett komolyan. Most, az első napján is csak pakolta a fát a tűzre, mikor észrevette, hogy másik szomszédja, Délkelet, jelez neki. Az üzenet így szólt:

„Mit csinálsz? A lángod nagysága nem szabályszerű!”

Samu dühösen felelt neki:

„Mi közöd hozzá? LOL.”

A válasz nem késett:

„LOL? Az mit jelent? Lopom a lángod? Mindegy. Végezd rendesen a munkád!”

Bár kilométerek választották el Délkelettől, valami az üzenet hangnemében arra készítette Samut, hogy engedelmeskedjen. A lángja rövidesen szabályos nagyságú lett.

„Most már jó” – üzent Délkelet.

Eztán Samunak egy perc nyugta sem volt. Délkelet mindenbe belekötött.

„Elmulasztottad a tizenegy órai jelzést!”

„Micsoda ócska füstöd van! Eláztattad a fád?”

Lehordta Samut akkor is, amikor egy este a tűzőrök kedvenc szórakozását űzte: varázssport

munkaerő

MOLDOVÁN MÁRIA rajzai

szórt a tűzbe, hogy színes legyen a lángja.

„A tűznek legyen tűz színe, ne kék!”

Samuban ekkor elpattant valami. A munka az agyára ment.

„Hagyj békén! - üzenté. - Miért nem tudsz lazítani? Nincsenek is sárkányok.”

Komoly letolásra számított. De Délkelet csak ennyit válaszolt:

„Csakugyan?”

Aztán semmi. Napokig. Egy hétig. Délkelet őrlángja napról napra gyengült, aztán kialudt. Örölnie kellett volna, de Samu aggódott. Üzent neki, nem jött válasz. Valami történt Délkelettel. Riadóztatta a többieket, ám senki se törődött vele:

„Mitől félsz? Hogy megette a sárkány?”

„Maradj te is veszteg, hagyj minket békén!”

Ettől Samu úgy feldühödött, hogy összepakolt, és elindult Délkelet felé. Fel se tűnt, mekkora távolságot tesz meg, annyira aggódott. Megmászta Délkelet hegyét. Az ór sehol. Szétnézett, rálelt egy barlangra. Benézett. Egyenesen belebámult egy sárkány képébe. Samu visszanyelte a kikívánczoló sikoltást, és meglepő hősiességgel kardot rántott.

- Te szörnyeteg, mit tettél Délkelettel?

A sárkány eltüsszentette magát. Rosszul festett.

- Én vadok Délkelet - dünnyögte.

Samu elhűlve bámult rá.

- Te Gelet vagy, igaz? - folytatta a sárkány.

- Robbant gedves tőled, hogy eljössz. Nádhás vagyok. Nem dudok düzet fújni.

- De-de, hogy kerülsz ide? - hebegte Samu. - Hiszen te sárkány vagy! Hogy lettél tűzőr?

- Hosszú dördéned. Szívesen elmesélem, de előbb áruld el: mit jelent az, hogy LOL?

KELEMEN TAMÁS

Tél-ügy

Papa szerint az évszakok közül a telet a legnehezebb szeretni, mert hideg és lucskos, és a hajnali hólapátolás se mindig öröm. De az állatoknak még nehezebb ez az időszak, és nemcsak azért, mert náluk még karácsony sincs, hanem mert a hideg mellett ilyenkor kevés ennivalót találnak. Vagy egyáltalán semmit. Mintha nálunk valaki bezárná a kamrát, elveszítené a kulcsot, és csak tavasszal találná meg.

Ahhoz, hogy átvészeljék a síszezont, az állatok különböző stratégiákat fejlesztettek ki.

Vannak a költözők, akik bevállalják a hosszú és veszélyes utakat - a vándormadarak több ezer

kilométert repülnek, hogy elkerüljék a téli hónapokkal járó macerát.

Vannak az itt telelők, akik közül

- egyesek mindent megtesznek, hogy alkalmazkodjanak a télhez, a farkasok például meleg, téli bundát növesztenek;
- mások inkább szemet hunynak a dolog felett, a mókusok például durmolnak egyet táplálékkal jól felszerelt vackukban,
- vagy egyenesen hibernálják magukat, mint az ürgék vagy a pelék, és úgy várják a jó időt.

Néhányuknak mi is tudunk segíteni az áttelelésben.

Kezdjük a rovarokkal, akik a kerti avarban, a korhadó farönkök laza kérge alatt, a fás fészkerben, a garázsban vagy a függönykorcban, a kamra ablakán próbálják átvészelni a zord napokat.

Fürkészek, cincérek, lepkék, katicabogarak...
Ha békén hagyjuk őket, nem égetjük el ősszel az avert, nem piszkáljuk le a fakérget, és rábeszéljük mamit, hogy tavaszig ne mossza ki a függönyt, már segítünk, de ha még egy rovarszálloda készítését is bevállaljuk - például bambuszszálakból -, igazi rovarszuperhősökké válhatunk.

Aztán itt vannak a siklók, gőték, békák, varangyok, akik azzal töltik a napjaikat, hogy mindent befalnak, ami szembe jön és a mérete is megfelelő, majd keresnek egy ötcsillagos téli szállást, és kibérelnek a hosszú alvásra. Felborult virágcserep, komposztáló, kerti kőkupac, farakás. Ha ilyesmivel örvendeztetjük meg őket, aztán békén hagyjuk, és vigyázunk, hogy mások is békén hagyják, tavasszal szembejöhessen a kis béka, akinek mi segítettünk megúszni a fagyhalált, és aki cserébe segít nekünk túlélni a szokásos nyári szúnyoginváziót.

A madarak, akik itthon maradnak, legjobban az eleséggel teli madáretetőt szeretik. Lehet benne napraforgómag vagy más olajos magvak, esetleg faggyú - a madarak nem kényesek az alakjukra. De ha elkezdjük etetni a madarakat, csakis akkor hagyhatjuk abba, amikor már olyan jó idő van, hogy könnyedén találnak élelmet nélkülünk is! Ahogy neked is jobban esik a pirítós kenyér citromos teával, a madarak is hálásak lesznek egy madáritatóért, amiben mindig friss a víz.

A sünöket nagyon be tudja csapni a tél, mert ha kicsit is enyhül az idő, felébrednek, megörlődnek, hogy itt a tavasz, és rögvest útra kelnek egy kis nassolni valóért. Ha olyan szerencsések vagyunk, hogy az összegereblyézett falevélkupacba vagy a komposztunkba beköltözik

egy süni, némi kutya- vagy cicatáppal meg itatóval kedveskedhetünk neki, főleg késő ősszel, hogy jól felhizlaljuk télire, és a becsapós, enyhe téli napokon ne kelljen messzire kóvályogni a rágcálnivalóért.

Papának persze így sem lesz könnyebb ez a tél dolog, de az állatoknak talán igen.

VIBÓK ILDI

Isteni szikra

A legfontosabb dolgokra sokszor nem figyelünk fel. Egyszerű, de nagyszerű találmányok vesznek körül a mindennapokban. Ilyen például a kerék. Csodálatos eszköz! El sem tudjuk képzelni, milyen volna, ha hirtelen eltűnnének a különböző járművek, milliónyi szerkezet fogaskerekei.

A kerékhez hasonlóan az őskor óta a tüzet is a legváltozatosabb problémák megoldására használjuk. Bár a modern lakásokban ritkán látunk nyílt lángot, az iparban vagy épp az ínycsiklogások elkészítésében továbbra is központi szerephez jut.

Ki találta fel a kereket? Ki találta fel a tüzet? A tűz természeti elem, így inkább azt kell kérdeznünk: ki találta fel a tűzgyújtást?

A kerék feltalálójáról nem ismerünk még legendákat sem. A tűznek azonban minden kultúrában vannak istenei. A róluk szóló történetek gyakran megmagyarázzák a tűz születését is.

Európában
a leghíresebb
történet Prométheusz mítosza,
az ókori Görögországból. Prométheusz titán volt.
Őt és a fivérét, Epimétheuszt bízta meg Zeus, a
főisten, hogy népesítsék be élőlényekkel a Földet.

Epimétheusz megteremtette az állatokat,
Prométheusz pedig az embereket. Viszont olyan
sokáig foglalatoskodott velük, hogy mire elkészült,
a testvére már elhasználta a legtöbb előnyös
tulajdonságot az állatokra.

Prométheusz ezért felmászott az istenek
hegyére, az Olümposzra, és egyes változatok
szerint a Napisten szekeréről, mások szerint a
kovácsisten műhelyéből ellopta a tüzet, amelyet
addig csak az istenek birtokolhattak.

Lehozta az embereknek, hogy az állatok
fölé emelkedhessenek, és hogy még inkább
az istenekhez hasonlóvá váljanak. Zeus
büntetésképpen sziklához láncoltatta
Prométheuszt, és egy óriáskeselyű naponta
szétmarcangolta a máját, ami újra és újra
visszanőtt.

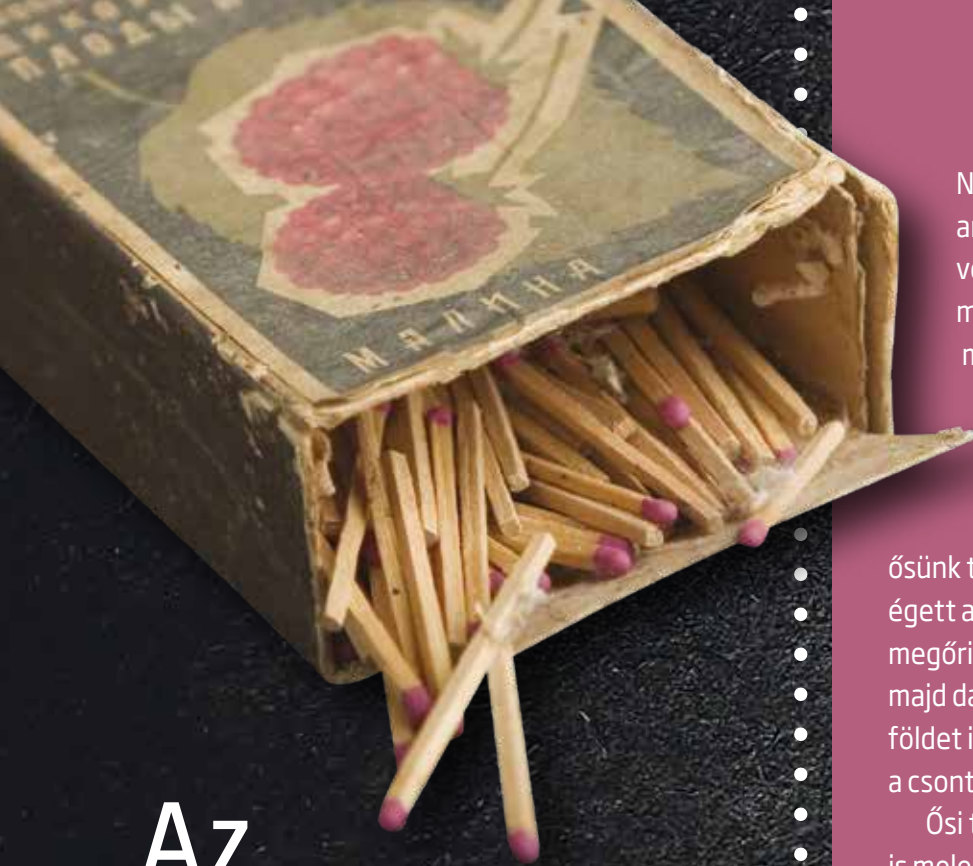
Ez a mítosz gyönyörűen példázza, mekkora
jelentőséget tulajdonít az emberiség a tűznek.
Manapság már nem nagy dolog előkapni egy
gyufát vagy öngyújtót. Pedig ezek is zseniális
találmányok, amelyek ugyancsak megkönnyítették
és átalakították az életünket.

A középkorban még lassabb és bonyolultabb
módszereket használtak a tűzgyújtásra. Ezért a
tüzet folyton őrizni kellett, hogy ki ne aludjon.
A vándorló népeknél a tábortűz volt a társas élet
központja, a letelepedett népeknél meg a tűzhely.
Ez adta a meleget, az ételek is a tűzön készültek.

A házi tűz helye a konyha, a konyha pedig a nők
birodalma volt. A „háztűznéző” tulajdonképpen
„leánynézőt” jelentett. Régen a házasságok
többsége nem szerelemből született. A fiataloknak
elsősorban vagyoni szempontból kellett
egymáshoz illeniük. A házasságszerzéskor azt
figyelték, „ki milyen házból való”. A „háztűznéző”
így egyszerre leány- és háznézés.

Manapság egyre kevesebb tevékenységhez
használunk tüzet. A nyelv, a jelképek világa,
a művészet azonban máig tükrözi a lángok
jelentőségét. Mesélni, énekelni pedig most is
szívesen gyűlünk tűz köré. Ilyenkor, még ha
eszünkbe sem jut, az őseink hagyományait
is megidézzük.

HÖNYI E. KATALIN

Az istennyilától az indukciós főzőlapig

Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni,
Hogy melegednének az emberek.
József Attila

Nem is tudod, milyen könnyű dolgod van,
amikor kiveszel egy szál gyufát a skatulyából,
végighúzod a fejét a doboz oldalán, s
már is eleven tűz van a kezvedben. Csak egy
mozdulat, s ég a gáz a fazék alatt, vagy
lángra lobban a papír a tábortűz
alján. A régi korok emberének sokkal
fáradtságosabb volt tüzet gyújtani.

Háromszázötvenezer évvel ezelőtt élt
őseink tüzet gyújtani még nem tudott, de ha már
égett a fa – például villámcsapás miatt –, képes volt
megőrizni a tüzet. Először táplálta, hogy jól égjen,
majd darabokra tört állatcsontokkal betakarta, és
földet is szórt rá. A fa ugyan így is hamuvá égett, de
a csontdarabok még napok múlva is izzottak.

Ősi tapasztalat, hogy ami dörzsölődik, az fel
is melegszik. Például, ha puha fa mélyedésébe
hegyével beállítunk egy fapálcát, és két tenyérrel
gyorsan forgatjuk. Még jobb megoldás a tűzgyújtó
íj. Egy íj feszes idegét körülhurkoljuk a kihegyezett
pálcán, s az íj húzogatásával pörgetjük, miközben
felülről egy másik fadarabbal még nyomjuk is, hogy
minél erősebben dörzsölődjön az alsó fadarabhoz.
Ha kellő erővel csináljuk, előbb-utóbb a két súrlódó
felület annyira fölmelegszik, hogy füstölni kezd,
s csak fújni kell, hogy az alá szorított száraz avar
lángra kapjon. Ezt a tűzgyújtási módszert már
százezer évvel ezelőtti őseink is használták, és a
természeti népek ma is alkalmazzák.

A dörzsölésnél fejlettebb technika a csiholás,
amelynek az ütügetés a lényege. Vannak erős
ütésre szikrázó ásványok. Ilyen pl. a kvarc vagy
kovakő, amelyet ezért tűzkőnek is neveznek.
Legtöbbször vasdarabbal összeütve készítették
szikrázásra, s a kapott szikrát szárított

taplógombával fogták föl. Utána persze még erősen fújni is kellett, hogy igazi tűz legyen belőle.

A népvándorlás évszázadaiban általános volt, hogy a lovas harcosok az övükre erősített tarsolyban magukkal hordták a tűzszerszámokat: a kovakövet, a vas csiholót (amelyet a kovács úgy alakított ki, hogy könnyen megmarkolható legyen, de védje is a kezét), valamint a porrá tört, szárított taplót. Ebben egyformák voltak az avarok, a hunok, a gótok és a gepidák. A honfoglaló magyarok tűzszerszámai sem voltak mások. Lehet, hogy meglepő, de napjainkig alig változott a kovácsmesterek által készített tűzcsiholók formája.

Az első gyufát egy angol vegyész készítette 1827-ben. Könnyen gyulladó és égést segítő anyagok keverékét ragasztotta a pálcikára, s azt érdes felülethez kellett dörzsölni. Veszélyes volt, mert amikor meggyulladt, szinte robbant, ráadásul iszonyú büdös volt. Néhány évvel később egy francia kémikus módosította a találmányt: fehérfoszfort adott a keverékhez, ettől „szelídebb” lett a meggyulladás.

A fehérfoszfor szabad levegőn magától is begyullad, ezért a gyufapálcikákat levegőtől elzártan kellett tárolni. Más hátránnyal is járt az újítás: mivel a fehérfoszfor mérgező, a gyufát gyártó munkások megbetegedtek. Összességében tehát nem lett jobb ez a gyufa, mint az eredeti volt.

Az első biztonságosan használható gyufát a magyar Irinyi János szabadalmaztatta 1836-ban, 19 éves korában. Más égést segítő vegyületet használt, és csökkentette a foszfor veszélyességét is. Irinyi Jánosnak egyéb eredményei is voltak a kémia területén, és az 1848/49-es szabadságharcban komoly szerepe volt a honvédség lőpor-ellátásában.

A ma ismert gyufát „svéd” gyufának hívjuk, mivel az utolsó két fontos fejlesztést svéd kutatók dolgozták ki: a mérgező fehérfoszfort kicserélték a veszélytelen vörösfoszforra, s ezt a foszfort is áttették a doboz oldalára. A gyufafej tehát ma már nem tartalmaz foszfort. A gyufaszál faanyaga puhafából – nálunk leginkább nyárfából – készül.

Az első öngyújtók benzinnel működtek. Fémekben lévő „vattára” csöpögtettek benzint, s mikor annak gőze a fedél kinyitása után egy kicsiny lyukon kiáramlott, egy szikrával meggyújtották. A szikra itt is tűzkőből (kovakőből) származott, de nem ütéssel váltották ki, hanem erős dörzsöléssel, egy élesen recés felületű henger hirtelen megforgatásával. Ma is kaphatók benzinnel újratölthető, elegáns öngyújtók, amelyeket a fedél becsukásával kell eloltani. A fedélnek azért is jól kell zárnia, hogy ne szökjön ki a benzingőz.

A műanyagházú, olcsó öngyújtókban butángáz van. A bután a földgáz egyik összetevője. Szobahőmérsékleten gáz halmazállapotú, de az öngyújtóban folyadék lötyög. A bután ugyanis viszonylag könnyen cseppfolyósítható. Ehhez vagy -1°C alá kell hűteni, vagy – s itt ez történik – nyomás alatt kell tartani. A folyékonyá alakítás azért fontos, mert így sokkal több bután tölthető egy kis tartályba, mint gáz formájában. Meggyújtáskor megnyomunk egy picit szelepet, amelyen kiáramlik a gáz, ugyanakkor megtekerünk egy recés hengert, ami a beépített tűzkőből szikrát csíhol.

Száz-kétszáz évvel ezelőtt a házakban-kastélyokban legtöbbször fát égettek a konyhai sparheltben és kemencében, s a fűtés céljára épített cserépkályhában, kandallóban is.

Később – sok helyen máig – a konyhákba már gáztűzhelyek kerültek, amelyekben városi gáz (más néven világítógáz) égett. Ezt úgy állították elő, hogy a szenet levegőtől elzárva hevítették,

s miközben a szén fokozatosan koksszá alakult, különböző éghető gázok szabadultak fel belőle. A kapott koksz és a keletkező gáz is fontos energiaforrás volt. A városi gáz hátránya, hogy szén-monoxidot is tartalmaz, amely – bár jól ég – súlyos mérgezéseket okoz. Ma már a háztartási gázvezetékekben földgáz van. Ennek magasabb is a fűtőértéke, mint a városi gázé, s nincs benne mérgező anyag.

Később elterjedtek az elektromos tűzhelyek, amelyekre nem is érvényes a tűz-hely megnevezés, hiszen ezekben nem ég semmi. A tűzhely lapjai alatt olyan speciális vezeték tekeredik, amely vezeti ugyan az áramot, de nem jól, mert nagy az elektromos ellenállása, vagyis „nehezen” megy át rajta az áram. Ez azért fontos, mert éppen emiatt forrósodik fel.

A legmodernebb konyhákban ún. indukciós főzőlapok vannak. Ezekben olyan speciális vezeték van föltekercselve a főzőlap alatt, hogy a benne folyó váltakozó áram ott nem melegít fel semmit; viszont a tekercs mágneses tere hatására örvényáram keletkezik a rátett vaslábas falában, amittől az meg felmelegszik. Ez a technika takarékosabb a közönséges elektromos tűzhelynél, mivel egy lépést kihagy: a főzőlapot nem, hanem közvetlenül az edény falát melegíti. Az indukciós technika csak vasból (acélból) készült edényekkel működik. Mivel az alumíniumnak kisebb az árammal szembeni ellenállása, mint a vasnak, az alumíniumedényekben keletkezett áramnak gyenge a melegítő hatása.

Cserépkályha

A cserépkályhában az a jó, hogy
akkor is meleget ad,
ha nem fűtöd,
mert felgyúlt benne a sok jó melegség.
Ezt Papi mondta mindig.
Náluk cserépkályha volt,
egy óriási, a konyha és a nagyszoba között.
Úgy töltöttek el Mamival
ötven közös telet.
Nálunk konvektorok vannak,
minden szobát külön fűtünk,
de sosincs elég meleg.
Főleg mióta apu elköltözött.
Anya szerint rossz fát tett a tűzre.
Azt hiszem, emiatt
az őrláng is kialudt bennük.

HAÁSZ JÁNOS

Olvadozó

A felnőttek kedve télen
tízórai maradványa,
megromolva hurcibálják
utat sózva, havat hanyva.

Havat hányni? Utat sózni?
Hócsatázik, aki bátor!
Így lesz tele kék ujjakkal
estére a radiátor.

Hallgatják a teáskannát,
s míg a lábujj alábbolvad,
felnőtt-gyerek beláthatják:
előzőleg akárhol vagy,

hogy a havat lapátoltad,
hócsatában keltél-estél,
végső soron így a legjobb,
együtt. És a fűtőtestnél.

BORSI BÁLINT

A Tűzmanó kalandjai

A Tűzmanó, ez az aprócska szikra, amint megszületett, messzire pattant a tűzfészekből, így nem ismerhette meg sem az édesanyját, sem az édesapját. Magányosan vándorolt hegyen-völgyön át, hogy felfedezze a világot, barátokra leljen, és megismerje saját magát is.

Ahogy ment, mendegélt, hatalmas mezőn vágott át. Hirtelen száraz vihar támadt, és

közvetlenül mellette lecsapott egy villám. A villám sok ágra-bogra szakadt, az egyik meggyújtott egy szénakazalt, majd megszólította a szikrát.

- Szervusz, Tűzmanó, Villám Vili vagyok, szegről-végről a rokonod, láthattad, én is...

Nem tudta befejezni a mondókáját, hirtelen eltűnt, mint a kámfor.

Miután a vihar elült, a Tűzmanó egy patakhoz ért.

Át akart kelni rajta, de amint a vízhez ért a lába, meggémberedett. Meg kellett várnia, amíg a patak vize a partra sodor egy faágot, arra rápattant és átevickélt a túlpartra. Mivel az aprócska tutajt átitatta a víz, nem gyulladt meg a szikra alatt.

Hamarosan a Kerekerdőhöz ért. Épp csak rálépett a száraz avarra, azonnal fellobbantak a lángok. Szerencsére arra sétált Medvenc, az erdő polgármestere és Borzas, a bronzöntő borz.

- Tűz van, tűz van! - ordították.

A lármára felébredt Vaddisznó, az erdő tűzoltója. Odacsörtetett, és eltiporta a tüzet. A manónak alig sikerült elugrania a hatalmas csülkök elől. Kirohant a Kerekerdőből. Medvenc utána szólt:

- Soha többé ne lássalak az erdőnkben!

A Tűzmanó nem tudta, hogy a tűz milyen veszélyes, pusztító lehet. Nyíltszívű, barátságos kis fickó volt, és nagyon elszomorította, hogy ilyen durván elkergették a Kerekerdőből.

Amint eltűnt a Tűzmanó, Borzas a fejéhez kapott.

- Aj, de buta vagyok! Ezt a kis kópét elvihettem volna a műhelyembe, soha többé nem lett volna gond alágyújtani az öntőtégelynek. Na, mindegy...

Nemsokára a város körvonalai bontakoztak ki a manó előtt, ahová a Kerekerdő lakói által épített kisvasút, majd metró futott. Egy pillanat alatt elfeledte bánatát, és vidáman füttyörszve lépett be a városkapun. Sétája közben egy újságárushoz ért. A sok színes lap - közöttük a Szitakötő - ott sorakozott az állványon. Tűzmanónak nagyon tetszettek. Meg akarta nézni közelebbről az érdekes borítókat, ám az egyik újság meggyulladt, lángra

lobbantotta a többi, s hamarosan már a pavilon is égett. Az újságárus meg ordított:

- Tűz van, tűz van, segítség!

Pár perc múlva megjelent egy tűzoltóautó.

A tűzoltók kihúzták a fecskendőt, és sitty-sutty, eloltották a tüzet.

A Tűzmanó dideregve támolygott elő az ázott hamuból, és elindult, hogy az erdő után a várost is elhagyja örökre. A város szélén az utolsó, rozzant kis kalyibából halk sírást hallott. Bekukucskált az ablakon. Vénséges vén öregasszonyt látott, aki a tűzhely előtt térdepelt.

- Nincs egy szál gyufám sem, hogyan lesz tüzem, hogy megfőzzem a leveskémet? - hüppögte.

A manó hirtelen megértette, mit akart mondani Vili a mezőn, az égő szénakazal mellett.

Egy ugrással a tűztérben termett, meggyújtotta a galacsinra gyúrt újságpapírt, aztán a gyújtósokat, majd a karvastagságú ágakat. A tűz vidáman lobogott a sparheltben, az anyóka levese forrni kezdett.

- Drága, aranyos Tűzmanó, de jó, hogy jöttél! - szólt a néni. - Kérlek, maradj velem örökre!

A Tűzmanó elgondolkodott. „A tűzhelyben lakhatnék, parázságyban aludhatnék, hamuval takarózhatnék. De le kellene mondanom minden más kalandról. Talán máshol is tudnék segíteni az embereken.”

- Ne haragudj, néném, de nem maradhatok. Vár a nagyvilág, várnak az újabb kalandok. De ha erre járok, ígérem, mindig meggyújtom a tüzet a kályhában.

VARGA ZOLTÁN ZSOLT

Világló fények

Marosvölgyi Bonifác szerette a karácsonyt. Mindig segített földíszíteni a fát, kivált azt a hosszú, ezüstszínű valamit kedvelte, amit többnyire a legvégén tekertek a fenyőre, előtte azonban lehetett húzni-vonni. És Marosvölgyi Bonifác húzta és vont, s csak akkor eszmélt rá, hogy közben még morog is, amikor észrevette Vénusz rosszalló pillantásait. Ez méltatlan hozzád, olvasta ki Vénusz tekintetéből. Ez méltatlan hozzám, komorodott el Marosvölgyi Bonifác, és sietve mosakodni kezdett, mintha mi sem történt volna.

Karácsonykor nemcsak a fenyő került a lakásba, de a szagok is megváltoztak. Vénusz szerint ezeket illatoknak kell mondani, de Marosvölgyi Bonifác nem föltétlenül értett egyet vele. Illatokat az emberek éreznek, és esetleg más alsóbbrendű lények. Például a kutyák. A macskák tudják, hogy a szag az szag, a többi csak körítés, sallang, az agytekervények tréfája. Vénusz legyintett volna, ha lett volna keze, így csak ásított, jelezve, hogy mennyire unalmas egy tudálékos kandúr.

Karácsonykor az ablakban is szeretett üldögélni Marosvölgyi Bonifác. Igaz, máskor is szívesen nézelődött onnan, de ilyenkor csuda izgalmas fények lepték el a házak falát és az utcát. Marosvölgyi Bonifácot érdekelték a fények. Szerette volna megfejtetni a titkukat. Ezért figyelt. Kiválóan figyelt.

Karácsonykor a nappali szoba asztalán volt egy koszorú is. Hogy miért így nevezik az elszáradt fűből font karikát, azt Marosvölgyi Bonifác nem értette, mindenesetre azt is mindig alaposan megvizsgálta. Megszimatolta, megböködte, meglökdöste, itt-ott meg is rágicsálta finoman és óvatosan.

Élete első karácsonya előtt történt az eset, amiről Marosvölgyi Bonifác mélyen hallgatott. Akkor is a koszorúnak nevezett karikát vizslatta, amelyen nemcsak mindenféle furcsa tárgyakat talált, de egy fény is kigyulladt rajta. Szépen, játékosan vibrált az a fény, muszáj volt közelebbről is tanulmányozni. A kandúr odadugta az orrát, de nyomban el is kapta, mert olyan kellemetlen érzés nyilallott belé, amelyet soha azelőtt nem érzett. A következő pillanatban kiabálást hallott, aztán víz zúdult a nyakába. Három szál bajusza azóta is kurtább a többinél.

– Az ott a tűz – magyarázta Vénusznak évekkel később. – Ha közel mész hozzá, melegít, mint a napsütés, de ha túl közel merészkedsz, fájdalmat okoz, és vizet kell önteni a nyakadba, hogy elmúljon.

Vénusz csak legyintett volna, ha lett volna keze, mivel azonban már akkor sem volt, csak ásított, jelezve, hogy mennyire unalmas egy tudálékos kandúr. Kivált, amikor értelmetlenségeket beszél. Ettől függetlenül mindig jó messzire került a koszorúnak nevezett fűkarikán világló fényeket.

BENE ZOLTÁN

Tűzhely- zenék

Gondoltál már arra, hogy a zene is lehet „tűzhely”? Kandalló, amely mellé odatelepedhetünk, meleget áraszt, összehoz bennünket? Talán már tapasztaltál is ilyet?

Vannak zenedarabok, például Vivaldi *A négy évszak*ából a Tél lassú tétele, Gluck (ejtsd: gluk) *A boldog lelkek tánca*, Grieg (ejtsd: gríg) *Peer Gynt*jéből (ejtsd: per günt) a Hajnal, de akár Simon (ejtsd: szájmön) és Garfunkel (ejtsd: gárfankl) híres slágere, *A csend hangja*, amelyeket hallgatva melegség önt el bennünket. Jól érezzük magunkat a hangok társaságában, mintha simogatnának.

Biztosan előfordult már, hogy játék vagy tanulás után leültél, és elengedted magad. Kellemesen zsongott körülötted a világ. Már nem az erő munkált benned, hanem hogy jó megpihenni. Ilyen érzést kelthet a zene is.

Van másféle bódulat is, amit valaki szeszes itallal vagy más szerrel kényszerít a testére és a lelkére. Ez nem sokáig kellemes, viszont nagyon veszélyes, mert eltompítja az érzékeket. Amikor a játékban megfáradva ér a zsongás, és valami történik körülötted, például a felboruló pohárból kiömlik a víz, azonnal észreveszed – a zsongás visszavonul. De ha valaki szándékosan bódulatba menekül, nem érzékeli a környezet változásait, és nem is megfelelően reagálja le. Kiömlik a pohárból a víz? Nem törli fel, hanem úgy hagyja, esetleg dühében kiborít még egy egész üvegnyit.

A zene is tud ilyen szerként viselkedni. Ha meghallgatsz egy lassú komolyzenei darabot, egy kellemes dzsessz muzsikát vagy a kedvenc popdalodat - sőt, mert szereted, többször is lejátszod egymás után, ami még zsongítóbban hathat -, nem szűnik meg a kapcsolatot a környezettel, csak kevésbé törődsz vele, mintegy függöny mögé rejtéd. De ha valaki olyan zenét hallgat, amiben hangosan, erőszakosan ütik a ritmust, úgy bódulhat el, mintha alkoholt ivott volna. Megszűnik számára a külvilág. Mindig megriadok, ha autóból ilyen zenét hallok kiszűrődni, mert a sofőr reagáló képessége ettől mérhetően csökken, és késve veszi észre, hogy fékeznie kell. Még erőszakosabbá is válhat, mert azt diktálja neki a ritmus.

A zene tűzhelyként melegít akkor is, ha másokkal együtt hallgatod, és így közös élményetek keletkeznek. Ahogy egyre idősebbek

lesztek, egyes zenék bizonyos emberekhez, helyszínekhez, alkalmakhoz kapcsolódnak. Ezt hallgattuk Évivel, amikor együtt nyaraltunk a Balatonnál... Zoli akkor fogta meg először a kezem... Ez szólt az autóbuszban, amikor végigutaztuk Olaszországot - és így tovább. Ha sok év múltán meghallod a zenét, eszedbe jut az a barát, az a hely, az alkalom, az emlék. A szüleid és a nagyszüleid ezért szeretnek másféle zenéket: az ő emlékeikhez, fiatalságukhoz azok tartoznak.

Minden zenének két arca van: az egyiket bárki láthatja, megismerheti, a másikat azonban csak nekünk mutatja. Mint amikor környezetismeret órán tanulunk általában a kutyákról, hogy tudjuk, miképp mozognak, mivel táplálkoznak, de egészen más megsimogatni a saját kis kedvencünket.

Neked van már tűzhely-zenéd?

HOLLÓS MÁTÉ

>> NÉZZÜK
EGYÜTT...

Franz Marc Képeit!

Biztosan te is szereted az állatokat, és szívesen rajzolod kedvenceidet. Rengeteg művészi grafikán, festményen láthatsz madarat, kutyát vagy vadállatot. A köztereken találkozol oroszlán- meg lovasszoborral, számtalan vers és zenemű megidézi az állatok hangját. Franz Marc (ejtsd: franc márk) német festő akkor talált a maga különleges, senkivel össze nem téveszthető világára, amikor szabadjára engedte képzeletét, és megjelenítette, hogyan lát a ló, mit érez a szarvas. Megdöbbenő színekkel érzékeltette a ló, illetve a szarvas lényét.

Franz Marc Münchenben született, édesapja amatőr tájképfestő volt. A kisfiú rajzképességét

hamar észrevették, de ő maga papi pályára készült. Az iskola után először filozófia szakra iratkozott az egyetemre, aztán behívták kötelező katonai szolgálatra. Csak hazatérését követően kezdte tanulmányait a művészeti akadémián, ám kiábrándítónak találta a megkövetelt valósághű ábrázolást. Az 1900-as évek elején többször utazott Párizsba, és óriási hatást tett rá a francia főváros nyüzsgő kulturális élete. Megismerkedett az újító művészek alkotásaival és a legszokatlanabb kifejezőmódokkal. Eleinte az impresszionisták (a szabadban, a pillanatnyi látvány keltette benyomásokat megragadó festők) dinamikus,

természetközeli képei bűvölték el, s az állatábrázolás új lehetőségei is felkeltették figyelmét. Nem járt többet az akadémiára, hiszen többet tanult barátaitól - például Vaszilij Kandinszkijtől (képeit már néztük együtt a Szitakötőben). Kandinszkijjal és Gabriele Münterrel megalapította a Kék Lovas csoportot. Az avantgárd szellemiségű művészeti alkotókör célja az érzelmek tiszta és erőteljes kifejezése volt. Az újabb tagokkal bővült csoport több német városban szerepelt kiállításon. Amikor Marc megismerkedett a kubizmussal (a mértani formákra épülő festésmóddal) és a mozgást, a gépi erőt istenítő futurizmussal, eltávolodott a felismerhető alakok ábrázolásától. Folyamatosan megújuló, egyre sikeresebb művészi pályáját kettétörte az első világháború. Franz Marc legjobb barátjával, August Macke (ejtsd: auguszt make) festővel együtt önkéntesként vonult be. Mindkét fiatal művész odaveszett a csatában. Marc után feljegyzésekkel és vázlatokkal teli füzet maradt, a lövészárokban is rajzolt.

Franz Marc a különböző állatfajok jellegzetes tulajdonságait tükröző képein élénk színekkel emeli ki az állat karakterét. Nagy tisztelettel fordul a természet felé, rókát, szarvast, farkast, kutyt és lovakat ábrázol, az állatok közötti feszültségeket is megörökíti. Nem természetű ábrázolást követ, hiszen kék lovat és sárga tehenet fest, inkább visszaadja az állatok sokszínű természetét. A *Tigris* című képén sem szakít ezzel a módszerrel, erős színeket használ, és jól érzékelhető körvonalakkal

festi meg a ragadozót. A feszültséggel teli képen kubista síkokat látunk, mintha a háttér szilánkokból állna össze, ahonnan kirobbanni készül a tigris.

Az *álom* című képen szokatlanul ember is szerepel, de az állatok vannak többségben: egy oroszlán és négy ló körében békésen ül a földön a nőalak. Talán a lovak védik az oroszlántól? Vajon mit jelképez a háttérben az álombeli sárga épület?

A poszteren a *Kék ló* című kép látható, ez Marc talán leghíresebb festménye. Amúgy is kedvelt témája volt a kék ló, többféle kompozícióban megfestette. Az embereknel is szebbnek találta az állatokat, a tisztaság, az érdek nélküli létezés lehetőségét látta bennük. Alaposan tanulmányozta anatómiájukat. Képein jelképesek a színek: sárgával a női, késsel a férfias energiát ábrázolja, és ez egyben a remény színe. A háttérben a piros, lila és kékes árnyalatú dombok a vágyott harmóniát, az ember és az állatvilág békés együttélésének lehetőségét idézik. Milyen érzelmeket kelt benned a kép?

Átmeneti szállás

Az öregember az első perctől ellenséges volt velem. Meg is tartottam a tisztes távolságot, mert nem hiányzott, hogy oldalba rúgjon. Gondoltam rá, hogy jobb lenne odébbállni, de az asszony meg az unokái kedvesek voltak hozzám. Vagyis a legkisebbik gyerek nem mindig. Ha kettesben maradtunk vagy a többiek elfordultak, megtépte a bajszoimat, egyszer pedig a fejébe vette, hogy megtaníts két lábon járni. Nem szándékosan eresztettem bele a körmömet, de az ilyesmit nem elhatározza az ember, akarom mondani, az ember macskája, hanem úgy jön.

A nagy őszi macskajárás után észrevettem, hogy egyre nehezebb leszek, mert a hasamban legalább négy kiscica növekedett. Hogy azok már odabenn milyen megátalkodottak voltak! Mintha a játszótéren lennének, folyton egymást kergették, tekergőztek, lökdösték egymást, mint az ördögfiókák. De nem azért aggódtam, hogy rosszak lesznek, hanem hogy a Gazda, aki engem sem szível, mit szól majd, ha meglátja őket.

Korán köszöntött be a hűvös idő. Mindent vastagon borított a sok esőtől meglágyult falevél-szőnyeg. Olyan puha lépés esett rajta, mint a friss havon. Nem zizegett,

ezért tudtam észrevétlen eliszkolni a Gazda mellett, amikor hirtelen ötlettől vezérelve befutottam a házba. Nem tudom, honnan vettem a bátorságot, hogy épp oda bújjak, ahol leginkább szem előtt vagyok: a konyhába, a sparhelt alá. Milyen kellemes meleget árasztott! Akár a napsütés.

Még az asszony sem vett észre, pedig előle nem akartam bujkálni. Épp csak elhelyezkedtem az átmelegedett konyhakövön, mikor megláttam a két bakancsot. Az öreg lábast rakott a tűzhelyre, hogy teavizet melegítsen, hiszen ő is majd megfagyott a cudar időben.

Türelmetlenül várt, toporgott, amikor – mintha villám csapott volna belém – megéreztem, hogy itt az idő. A kis rakoncátlanok, tán a meleg miatt, elhatározták, hogy megszületnek. Minden félelmemet elfeledtem, csak rájuk figyeltem, őket vártam, s végül nem is négyen, hanem öten lettek a kicsinyeim! Ötöt kell hát féltennem, öt éhes száját kell betömnöm, ötnek örül majd az asszony meg a gyerekek.

– Mi a...!? – kiáltott a Gazda, amikor fájós derekát nem kímélve benézett a kályha alá. – Ezt meg ki engedte be?

Ha veszélyt érzek, a szőröm felborzolódik, a körmöm karmolásra kész. Azért fújok, mert el akarom rettenteni ellenfelemet. A Gazda a partvisért nyúl, azzal akar kikotorni meleg fészemből. Ha ezzel támad a kicsinyeimre, végük,

nagyon aprók és törékenyek még! Mit tegyek? Szájamba fogom a legkisebbet, kifutok a tűzhely alól, és leteszem a konyha közepére. Majd vissza, és hozom a következőt, a harmadikat, végül a két legerősebbnek látszót.

– Azt a rézfánfüttyülő mindenségit ennek az alattomos macskának! Hát, nem ide kölykedzett?

Összehúzott szemöldökkel áll fölöttünk, a seprűt még mindig nem tette le.

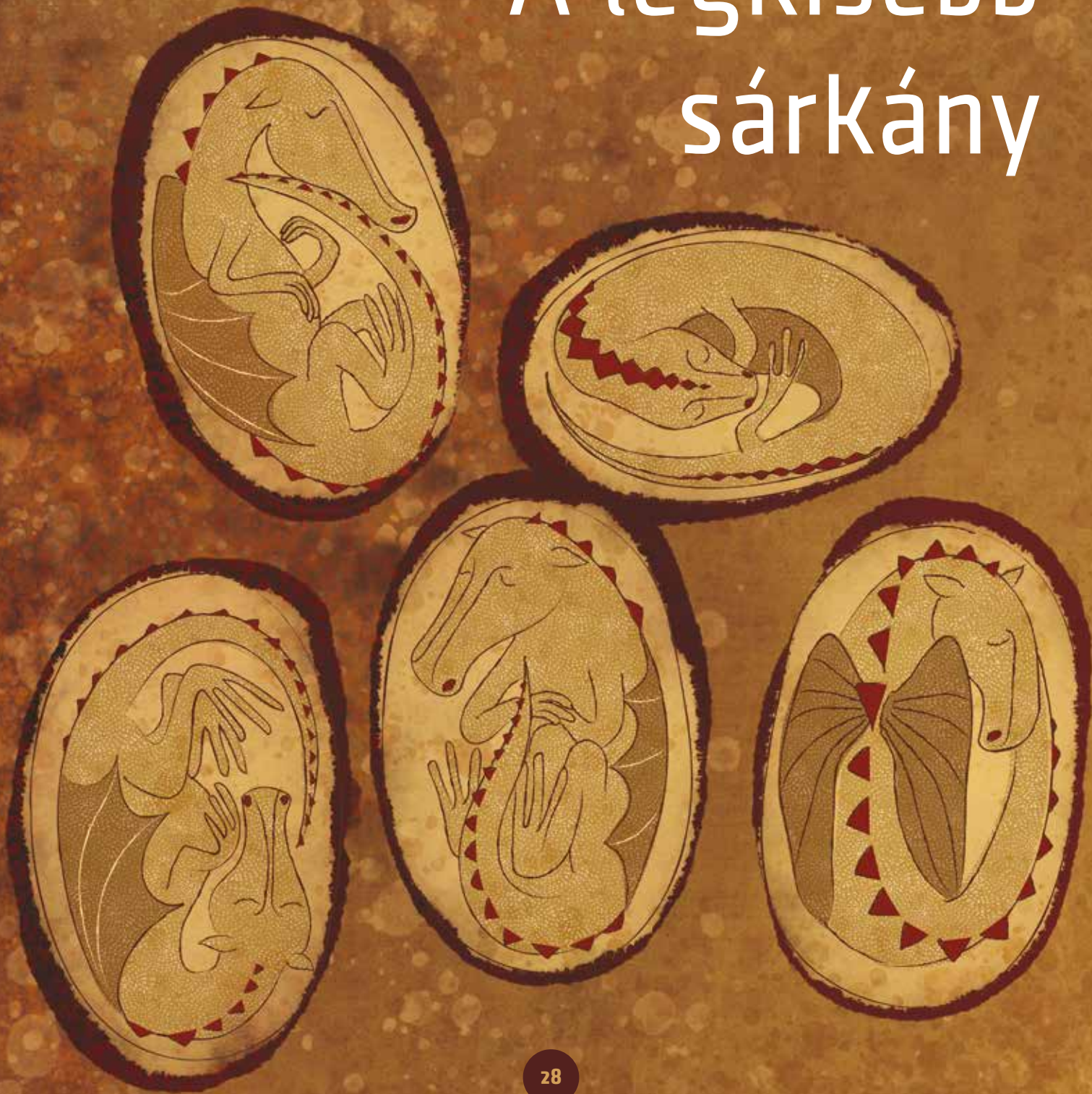
– Én engedtem be! – füllenti az asszony, és kiveszi a fenyegető szerszámot az ember kezéből. – Amíg ilyen szél van, itt maradnak, aztán majd csinálunk helyet a sufnyiban.

– Egy hetet kaptok, hogy eltüntessétek innen, vagy különben... – és dohogva kimegy. A felesége követi, és hallom, hogy magyaráz az urának: ne legyen már olyan kegyetlen.

Az ajtót résnyire nyitva hagyták, magunkra maradtunk. Hallom, hogy távolodik a hangjuk. Akár el is futhatnék most a kicsinyeimmel. Nem tudom, elsőnek melyiket vigyem. Ezt a kis gyengét? Vagy azt a huncut szemű feketét? Mi lesz, ha közben becsukják az ajtót, és nem tudok visszajönni a többiért? Szoborrá dermedt az aggodalom. Aztán lassan, csendben visszaviszem őket a kályha alá. Szívjuk magunkba a jó meleget. Ki tudja, meddig lesz ilyen jó dolgunk?

LIPTÁK ILDIKÓ

A legkisebb sárkány

Miért vagyok képtelen arra, amire a többiek? Hiszen én is tojásból keltem ki, és ugyanabban a fészekben nevelkedtem, mint a testvéreim. Szüleink éppen úgy gondoskodtak rólam is, ugyanazzal a törődéssel. A testvéreim persze piszkáltak, hogy más vagyok. Apám mindig azt mondta, ne törődjek velük. De hogy lehet nem törődni velük, amikor a döntő pillanatban kudarcot vallok? Elérkezett a tűzgyújtás napja, amikor ki-ki bebizonyíthatta, hogy méltó a sárkány névre. Testvéreim egytől egyig sikerrel jártak, torkukból megállíthatatlan erővel tört elő a csóva, és égig érő lángokba burkolta a sziklaszirtre épített fatornyokat. Ekkor jöttem én. Aprón, szárny nélkül, remegő lábbal, kíváncsi és gúnyos pillantások kereszttüzében.

Mindent úgy csináltam, ahogy az öregek tanították. Tátottam a számat, és csak a torkomra koncentráltam. Elképzeltem, ahogy a torok üregében életre kel egy alig látható szikra, ahogy a tüdőmből kipréselt gáz lángra lobban tőle, ahogy a kiszakadó üvöltés messzire fújja a lángot. De semmi sem történt. Csak egy szánalmas hörgés hagyta el számat. Majd jött a kárörvendő röhögés, amitől úgy éreztem, a föld alá süllyedek szégyenemben. Könnyekkel küszködve futottam el, keresve a szirt legkisebb hasadékát, ahová bebújhatnék, hogy ne is lássanak.

Jó időbe telt, mire apám megtalált. Remek hallásával valószínűleg a szipogásomat követte. Aztán odatelepedett mellém. Nem szólt, megvárta, míg előmászom. Máskor szerettem a szárnya oltalmába rejtőzni, de most nem mertem közelíteni. Sosem láttam még ilyen hatalmasnak, ennyire másnak, mint én.

Nem vagyok sárkány, sóhajtottam. Nem, fiam, nevetett, valóban nem vagy az. Egy percre némán álltam előtte. Akkor mi vagyok, kérdeztem. Hát gyík, felelte, mi más lennél? Döbbenet bámultam rá. Apám mosolygott. Most pedig, mondta, gyere szépen vissza. Melegedjünk együtt a tűznél, amit a testvéreid gyújtottak. Azzal elindult, én pedig, némi tétovázás után, követtem. Néztem roppant testét, tenyérszíni pikkelyeit. Gyík vagyok, gondoltam, ahogy együtt megmásztuk a szirtet, gyík vagyok. Egyszeriben megkönnyebbültem, sosem éreztem ilyen könnyűnek magam. Odafent még mindig nevettek, de amikor meglátták, hogy már másként nézek rájuk, bátran, egyenesen a szemükbe, amikor megéreztek, hogy valami történt, szép lassan elhallgattak. Helyet adtak a lángok mellett. Tudták: én is tojásból keltem ki, és ugyanabban a fészekben nevelkedtem. Én, a legkisebb sárkány.

A magánélet születése

Nehéz dolga volt őseinknek, akik a szabadban könnyen megrakható, körülülhető és eloltható tüzet először próbálták bevinni a védett alvóhelyükre - a sátorba vagy a kunyhóba - hogy megbirkózzanak a szokatlan hidegekkel is.

Korábban a barlangban sem volt egyszerű. Tágas járatok kellettek, hogy a légmozgás elvezesse a füstöt és minden mérgező anyagot. Ha ilyenek nem voltak, akkor olyan közel kellett a bejáráshoz igazítani a tűzrakást, amennyire csak lehetett.

Tudtad? Ha a régészek tűz nyomára bukkannak egy barlangban, először megvizsgálják, biztosan ember gyújtotta-e. A denevérek száraz ürüléke ugyanis szintén lángra tud kapni.

De egy sátorban, zárt térben? Úgy lehetett a problémát megoldani, hogy a sátor csúcsán, ahol a vékony falak összeértek, üresen hagytak egy részt, hogy ott szálljon ki a füst. Csakhogy a lyukon a hideg is hipp-hopp besurran, egy kipattanó szikra pedig könnyen felgyújthatott maga körül bármit, emiatt állandóan figyelni kellett rá.

Tudtad? A tűzrakás sokáig egyszerre szolgált az ételek elkészítésére, melegítésre meg az állatok elriasztására. A füsttel tartósítani tudták az ételt, és a megmaradt hamut is sok mindenre használták. A nagyobb házakban így előbb-utóbb elvált egymástól a tűzhely, ahol az élelem készült, és a kályha, ami a szobát éjszaka melegítette.

Hosszú időbe telt, amíg végre az első biztonságos kályhához, illetve a tüzet elvezető, de hideget be nem engedő kezdetleges kéményig eljutottunk. Építőmesterek sora járult hozzá, hogy egyre jobb legyen a fűtőerő, de megmaradjon és javuljon a biztonság.

Tudtad? Évente még mindig több száz család hal meg világszerte tűzhely okozta lakástűzben, az elromló gázkazán miatti szén-monoxid-mérgezésben, vagy mert a nagy szegénység miatt nem megfelelő tűzhellyel fűtenek.

A középkorban, de még utána is, egy-egy lakástűz gyorsan terjedt, és olykor egész városrészek leégtek. Így a városok biztonságára is vigyázni kellett: tornyokból figyelték, hol lobban fel tűz, hogy azonnal indulhassanak oltani.

Angliában több mint 800 éve találták fel a kéményt, és onnantól a házak tervezése és építése a fűtéshez igazodott.

Komolyabb házhoz komoly kémény járt, és ha azokat téglából rakták, meg is kellett támasztani, hogy össze ne dőljenek. Ezek a támfalak aztán oda vezettek, hogy több részre osztották a korábban egyterű lakásokat: kialakultak az elkülönült szobák.

Tudtad? A kis vidéki házacskákból sokáig nemcsak egyetlen helyiségben éltek a családok, de jellemzően egy ágyban is aludtak a felnőttek és a gyerekek. Emiatt azonban nagyon kellett vigyázni, hogy a szülők álmukban rá ne feküdjenek a kicsikre. Sok szomorú haláleset történt emiatt is.

A különálló szobák és a külön ágyak nemcsak sok gyerek életét mentették meg, hanem szép lassan kialakult, amit ma magánéletnek hívunk. Korábban mindenkinek nyitott könyv volt az élete, minden egymás előtt zajlott. Azzal, hogy a fürdés, az öltözködés meg az alvás egyre inkább magányos tevékenységgé vált, megszületett a magánélet. Milyen érdekes, hogy mostanra, az Internet világában már épp az a gond, ha összekeveredik a magánélet és az, ami nyilvánosan zajlik. Sokan nem figyelnek rá, hogy amikor képeket meg híreket osztanak meg a barátokkal, gyakran olyanok is látják, akiknek nem kellene. Ezt a kutatók „túlkifecsegetésnek” hívják.

Z. KARVALICS LÁSZLÓ

Tüzes tények

TUDTAD, HOGY...

... az olimpiai lángot az ókori Görögországban, Olümpiában, Héra istennő temploma és oltára közötti területen gyújtották meg? A papnők különböző szertartásokat végeztek, a főpapnő a napistenhez, Apollóhoz imádkozott, és tükrök segítségével gyújtotta meg az olimpiai lángot. Napjainkban is Olümpiában gyújtják meg a lángot egy fém parabolatükörrel, amivel a napsugarakat egy pontba gyűjtik össze. Ezt követően kel útra a láng az olimpiai játékok színteréhez.

... 1900-ban, a párizsi olimpiai játékok során a tűzoltás is szerepelt a versenyszámok között?

... az égéshez a „tűz-háromszög” elemeire van szükség: oxigénre, magas hőmérsékletre és éghető anyagra? A tűz elalszik, ha bármelyik hiányzik.

... a gyertya átlagosan 1000 Celsius fokon ég? Legforróbb pontján, a láng felső részén azonban elérheti az 1400 fokot is.

... a világűrben nincsen légáramlat, és a gyertya lángja kékes színű, félgömb formát alkot?

... jéggel is lehet tüzet gyújtani? Ha a jeget domború lencse formára csiszolják, és egy pontba gyűjtik vele a napsugarakat.

... a mamutfenyő akár 3000 évig is élhet? Gyanta nélküli, kb. 40 centiméter vastag kérge tűzálló palástként védi a lángoktól és a hőtől.

... az égő fa azért pattog, mert a tűzben elforr a fa víztartalma? A vízgőz hirtelen felszabadulása okozza a ropogó hangot.

... nem minden állat retteg a tűztől? Az ausztráliai tűzbogár akár 50 km távolságból is érzékeli a bozóttüzeket. A lángok közepette rakja le petéit, hogy kikelt lárvái a bozóttűz után csemegézhesenek kedvenc táplálékukból, a frissen elégett fából.

... Valenciában minden márciusban megrendezik a Las Fallas (ejtsd: lász fájjász) nevezetű tűzünnepet? Ilyenkor kb. 800 darab, óriási, akár 27 méteres bábut égetnek el hatalmas máglyákon, hogy megünnepeljék a tavaszi napfordulót és a tűz tisztító erejét.

... a világ legmagasabb örömtüzét a norvég Ålesund (ejtsd: óleszund) városában, a tavaszi napforduló alkalmából rakták? A máglya 47,4 méteres volt.

... a híres nagy londoni tűzvészben, amely 1666. szeptember 2. és 6. között dühöngött, a város négyötöde a lángok martalékává vált? Mindössze 6 ember vesztette életét. Ezt megelőzően a pestis 70 000 emberéletet követelt Londonban.

... senki sem tudja, ki volt a tűzcsap feltalálója? A szabadalom a Washington államban lévő szabadalmi hivatalban, 1836-ban tűz martalékává vált.

... az ausztráliai Új-Dél-Walesben található a híres Wingen-hegy, amit a helyiek Burning Mountainnek (ejtsd: bőning mautin, azaz égő hegy) neveznek? Itt kb. 30 méterrel a felszín alatt több mint 6000 éve ég a szén.

... a Kalahári-sivatag szélén, a dél-afrikai Wonderwerk-barlangban bukkantak az eddigi legrégebbi tűzhely maradványaira? Az egymillió éves üledékrétegben faszénhamu nyomait fedezték fel kőeszközökkel és állati csontokkal együtt.

BORSICZKY-FÉL JÚLIA

Kalandozások a családi tűzhely körül

A Római Birodalom hosszú virágzásának egyik fontos eleme volt, hogy felismerték, nem elég minél több területet megszerezni, legalább ilyen lényeges, hogy a római polgár jól érezze magát. A felelősségteljes nevelés, az erények tanulása, a példamutatás és az istenekbe vetett hit mellett a család tisztelete és védelme a római alapértékek közé tartozott.

A család fő erényei a *pietas* (ejtsd: pietász) és a *virtus* (ejtsd: virtusz) voltak. A *pietas* (kegyesség, jámborság, hit) gyakorlása

azt jelentette, hogy az ember tartson tiszteletben minden élő, társaival szemben legyen kegyes és megbocsátó. A *virtus* (vitézség, erény, bátorság) olyan erőt jelentett, amelyet csak jó célokra lehetett felhasználni.

A tűzhely az egész családot jelképezte. Amikor a lány férjhez ment, régi otthonának tűzhelyéről meggyújtott fáklyával kísérték új otthonába, hogy a családi szent tűz biztosítsa az élet folyamatosságát. A csatába induló rómaiak azt kiáltották: „Az oltárért és a tűzhelyekért harcolunk!”, és ha új várost alapítottak, régi

otthonuk
tűzhelyéről
vitt fáklyával
gyújtották meg
benn az első
tűzet.

A rómaiak
hittek benne, hogy a
család fennmaradása
a szüntelenül égő
tűznek köszönhető.
Otthonaikban naponta
mutattak be áldozatot a
házi isteneknek, a tűzhely
közvetlen közelében őrizték
azok szobraikat. Vesta és Ceres
istennőket tekintették a család
fő védelmezőinek.

A tűzhely és a közelében
felállított ebédlőasztal későbbi
korokban is a családi élet
központja maradt, itt végezték
a házimunka nagy részét is.
Akkoriban még nem volt kémény a
parasztházakon, a tűzrakás, sütés-
főzés füsttel járt, így aki a házban
tartózkodott, annak a füsttel is
együtt kellett élnie. A tűzgyújtás
sok idővel és fáradsággal járt,
ezért a háziasszonyok igyekeztek
az egész napi főzést egyetlen
tűzgyújtással elvégezni. Gyakran
előfordult, hogy a közös családi
portán több család is együtt
élt, akik a közös tűzhelyen egy
füst alatt főzték meg az ételt.

Innen ered az „egy füst
alatt elvégezni” szólás
is. A tüzet nem hagyták
kialudni, a parazsat a tűzhely
sarkában kialakított tűzrakóba
húzták, és hamuval szórták
le, hogy könnyen újra tudják
éleszteni.

A tűzhely tiszteletéhez
több hiedelem is kapcsolódott.
Amikor a házasságkötés után az
új asszonyt a férje családjának
házába bevezették, az anyósa
fogadta az ajtóban, és a
tűzhelyhez vezette, ezzel vált
ténylegesen a család tagjává.

A keresztények a kenyeret
Isten testének tekintették, és
mivel a kenyér a kemencében
sült, minden tűzhelyet tisztelet
övezett. Tilos volt a tűzbe
szemetet dobni, a tűzhelyet
szidalmazni, a tűzhely mellett
fésülni, a kemencepadkára
kotlóst ültetni. Bizonyos dolgokat
viszont a tűzbe kellett vetni.
Így kenyérsütéskor mindig egy
darab lepényt dobtak a tűzbe a
„szegény lelkek” táplálékául.

Mára a családi tűzhely
egykori szerepe elhalványult,
ám az együtt elfogyasztott
közös étkezéseknek, a meghitt
beszélgetéseknek ma is megvan
a varázsa: ezek kovácsolják össze
a családot.

PÁNTI IRÉN

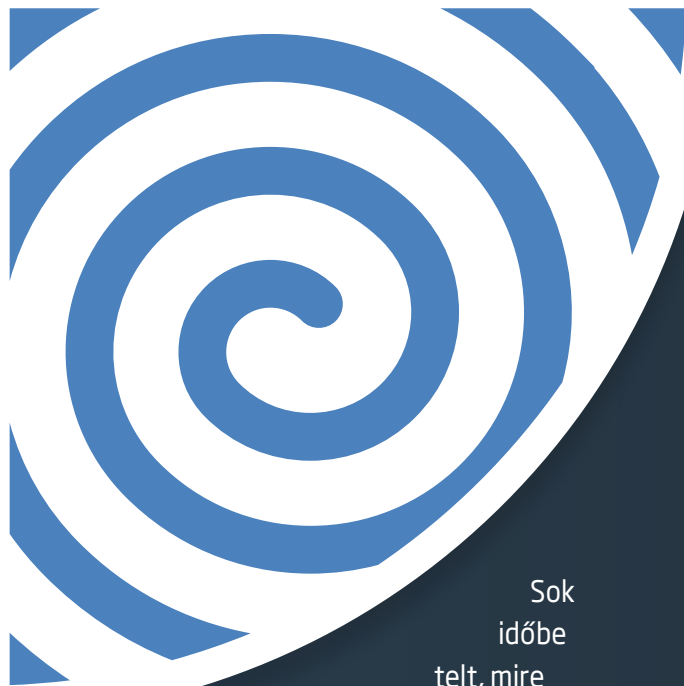

Tűzet viszek

Az ókori görögök úgy hitték, négy őselem: Föld, Víz, Levegő és Tűz különböző arányú elegyéből tevődik össze minden a világon. Tévedtek, ám a föld, víz és levegő nélkülözhetetlen számunkra, mert az élővilág létezésének feltételei. Bár a tűz csak vendégként jelent meg a természetben – villámcsapással, vulkánkitörésként –, nélküle nem váltunk volna emberré.

Valaha megszemélyesítették, istenként tisztelték az elemeket őseim elődeink. Önmagukon túlmutató jelentésük azonban máig megmaradt: jelképek, szimbólumok lettek. Ma is beszélünk földanyáról, és a katolikus templomokban soha nem alhat ki a Krisztus jelenlétét jelképező örökmécs lángja. A víz- és tűzszentelés szertartása is az ősi hitvilágból került át a kereszténységbe.

Gyűjtögető, vadászó-halászó ősünk csodálta a zivatarok idején lecsapó égi tüzet, de rettegett is tőle.

Sok
időbe
telt, mire

rájött, hogyan

szelídítheti meg. Nem

tudjuk, mikor és hol gyújtott először magának és övéinek tüzet egy lángoló faággal. A régészek a Föld több pontján találtak erre utaló, sok százezer éves leleteket. Igen, az volt az első házi tűzhely, amelyet párjával és kölykeivel körül ült, hogy megegyék a parázson sült vadat. Akkor lett belőlük igazi család, a néhány kődarabbal kerített helyből pedig házi tűzhely.

A tűzhely világított, meleget adott, kapcsolatot teremtett a földöntúli erőkkel, szellemekkel. Előbb az otthont, a családot, a házat, majd a hazát is jelképezte. Őrizni, táplálni és védeni kellett. Annyira fontos volt, hogy még Szent István törvénykönyve is felmentette őrizőit a vasárnapi misehallgatás kötelezettsége alól: *az egész népség, apraja és nagyja, férfiak és nők menjenek a templomba, kivéve, kik a tüzet őrzik.*

Őseink hitték, hogy a földi tűz égi eredetű. Eredetmondák, teremtménymítoszok sokasága szól erről. A görög mitológiában Hesztia az égi tűz őrzője, a házi tűzhely

és a családok védelmezője. Az ókori Rómában papnők, a Veszta-szüzek őrzik a szent tüzet. Rendkívüli tisztelet illeti őket, de ha kialszik a láng, korbácsolás a büntetésük. Finn nyelvrokonaink *Kalevalájában* Ukkó, a mennydörgés istene az égi szikrát egy lánykára bízta, aki véletlenül ejti le a földre. Más mítoszokban madár vagy más állat hozza el az embereknek. A mongol tűzisten *a tűz lángja fölött lakik, kovakő az anyja, kemény vas az apja*.

Elődeink tűzhelye - barlangban vagy lakógödörben, épített hajlékban vagy jurtában - mindig a ház középpontját, lelkét jelentette. Tulajdonképpen szentély volt, az ősök szellemének, a házi isteneknek a lakóhelye. Ásatások során őskőkori településeken is találtak primitív (kezdetleges) anyaistennő-szobrocskákat, amelyek a házi tűzhely kultikus (vallási) jellegére utalnak. Ilyen a 30 000 éves, ausztriai lelőhelyéről elnevezett Willendorfi Vénusz. Nálunk Hódmezővásárhely mellett került elő anyaistennőt formázó cserépedény. A Kökénydombi Vénusz a 7000 éves Tiszai-kultúra népének tűzhely-kultuszát tanúsítja.

Idősebb társát, a modern szoborra emlékeztető Lúdvári Vénuszt Trogmayer Ottó (1934-2015) régész - a Szitakötő egykori szerzője - találta a Szeged melletti Gyálaréten, és verset is írt róla: *Isteneik képét formázták így az agyagba / itteni ős eleink úgy nyolcezer éve talán*.

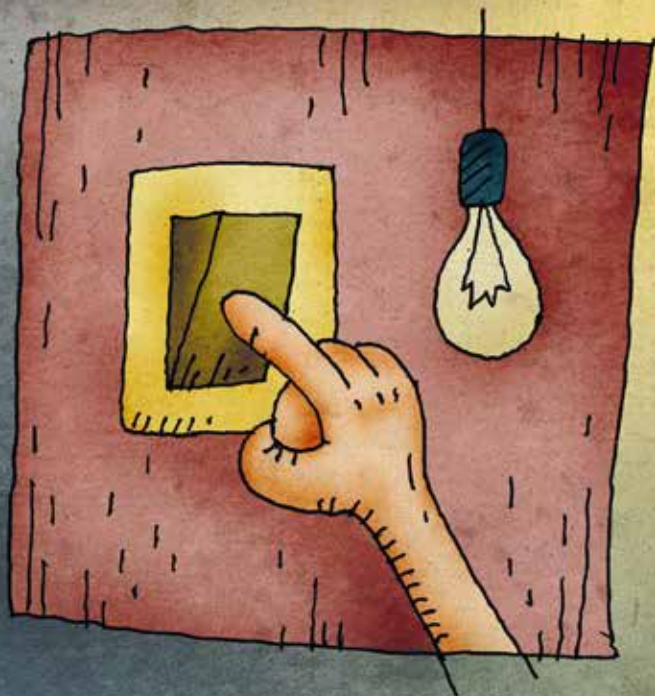
Népszokások, hiedelmek, gyermekdalok, szólások is őrzik a házi tűzhely ősrégi kultuszának töredékeit. *Se háza, se tüze*, mondjuk a csavargóra, és ha *pattog a tűz, vendég jön a házhoz*. Lánykéréskor néha még ma is *háztűznézőbe* mennek, és a virágvasárnapi szentelt barkát, gyertyacsonkot nem dobjuk szemétként, inkább elégetjük. Kilencven fele járó szomszédasszonyom pár éve még otthon sütötte a kenyeret, és *hogy a tűz is jóllakjék*, dagasztás előtt lisztet szórt a kemencébe. A tűz túlvilág felé közvetítő szerepének hite ma is pislákol bennünk: mécses teszünk ablakunkba halottainknak, hogy hazataláljanak.

Tűzet viszek, ne lássátok, éneklük az óvodások a körjátékban, nem sejtve, hogy a házi tűz elvitelének ősi tilalmát idézik.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

A pöttömök csengettyűje

A legkisebb gyerek is tudja, hogy pöttömök nélkül nem mennek rendben a dolgok. Kifut a leves. A macskák forgolódnak álmukban, és lepottyannak az ablakpárkányról. A nagymamák sehogy sem találják az olvasószemüvegüket.

A pöttömök annyira parányik, hogy szabad szemmel csak akkor láthatók, ha nagyon-nagyon meresztgetjük a szemünket. Legtöbbször épp csak egy csillanást pillantanak meg a szerencsések: hegyes sípkájuk végén az aprónál is apróbb rézcsengettyűt. Borzasztóan fázósak, a házak legforróbb pontjaira költöznek be: a kandallóba, a gázkonvektor kékes őrlángja mögé, beveszik magukat a radiátor rácsai közé. A hideg elől menekülnek, elég egy fuvallat, és fázósan összekapaszkodnak. Ha kihűl a ház, szedik a sátorfájukat. És onnantól nincsenek pöttömök, eltűnnek a dolgokat helyükön tartó varázserejükkel együtt.

Jól tudta mindezt Totori, a kisfiú is, nem csoda, hogy rettenetesen kétségbe esett, amikor egy

napon az egész városban elment az elektromosság. Valami elromlott az óriási erőműben, és Totori hallotta, amint a felnőttek azt mondogatják fejcsóválva egymás között, hogy akár napokig is eltarthat az áramszünet. Leállt a villanyradiátor. Hiába nyomkodta lábujjhegyre állva a kapcsolót, fénytelenek és hidegek maradtak a villanykörtek, de még a sütőben sem tudott meleget csiholni, ahol máskor olyan szépen barnulnak a dagadozó pogácsák.

Totori a fejébe vette: az ő dolga intézkedni, hogy ne legyen baj a pöttömök nélkül. Egész nap lótot-futott. Szaladgált nagymamától macskáig: szemüveget cipelt az ősz konty nyomában járva, az alvó cica derekát támasztotta, nehogy leessen. Estére már borzasztóan elfáradt, kimelegedett, csorgott róla a verejték. Amikor felemelte a kezét, hogy megtörölje a homlokát, izzadt tenyerében észrevett valamit: ott csillámlott egy apró rézcsengettyű.

JANECSKÓ KATA

Boszorkányos piknik

MACSINKA ZSOLT rajzai

- Ááá, a régi kristálygömböm! - motyogta a boszorkány hórihorgas orra alatt, miközben a kamráját takarította. Kézbe vette a gömböt, lefújta róla a port és elmormolt egy varázsigét:

*Kristálygömböm, érted nyúltam,
utasd, milyen volt a múltam!*

A kristálygömbben felsejlett a boszorkány egykor meleg és barátságos otthona. A tűzhely körül összegyűltek a családtagjai és a barátai, akikkel mindig jókat beszélgetett és megosztotta a híreit. A régi szép időkre gondolva apró könnycsepp hullott alá a szeméből. Aztán másik varázsigét mondott:

*Kristálygömböm, időt szövő,
utasd, milyen lesz a jövő!*

A kristálygömb ezúttal sem tétlenkedett, és azonnal megmutatta a jövőbeli boszorkányt, amint hideg és barátságtalan otthonában üldögél egymagában, és kedvenc újságját, a Boszorkánykonyha magazint lapozgatja. A boszorkány ijedtében kiejtette a kristálygömböt a kezéből.

- Már száz éve nem voltak vacsoravendégeim...
- dűnnyögte maga elé, majd fogta a varázsseprűjét, és elrepült a törpékhez, hogy áthívja őket magához.

A törpék azonban nem voltak se otthon, se a bányában. Elment hát a boszorkány a varázslóhoz, ám őt sem találta otthon. Szomorúan indult hazafelé, amikor a messzi távolban meglátta mindannyiukat, amint piknikosárral a kezükben a tölgyfa melletti nagy rétre tartanak. A boszorkány gyorsan hazarepült a könyvespolcához, kis keresgélés után leemelt egy könyvet:

*Minden boszorkányságok gyűjteménye
XII. kiadás (807-2020)*

Lapozgatni kezdett, és a 999. oldalon az alábbi varázslatot találta:

...Eső, esőfelhő, esőköpeny, ESŐTÁNC...

- Ááá, igen, ez jó lesz! - és folytatta az olvasást:

*...Felhőszakadás, havas eső, záporoső,
ZIVATAR...*

Kis töprengés után úgy döntött, minden esőfajtából eljár néhány rituális tánclépést. Alig kezdett bele, odakint teljesen besötétedett, akkora vihar, villámlás és jégeső kerekedett, hogy a varázsló és a törpék fejvesztve menekültek

hazafelé. Ekkor a boszorkány hirtelen megjelent az égen, és meghívta őket magához.

A varázsló és a törpék örömmel elfogadták a meghívást, és futva, szaladva, ki-ki a maga tempójában, néhányan pedig a boszorkány seprűjére ülve indultak a házához. Kis idő múlva már mindannyian fűszeres forralt bort és gyömbéres-mézes teát iszogattak a boszorkány meleg, barátságos otthonában.

A kandalló elé kuporogva szárítkoztak, és egész éjszaka a hirtelen jött viharról meg egyéb furcsa történetekről beszélgettek, miközben kiürítették a piknikkosaraikat.

A varázsló persze jól tudta, hogy a vihar nem a véletlen műve volt, mert maga is gyakran szokott záporosőtáncot járni, amikor a kerti virágainak locsolásra volt szüksége. Így legközelebb már a boszorkányt is magukkal hívták, bárhová mentek.

KOVÁCS ZOLTÁN TIBOR

Terefere a vasverőknél

Az izzó fém formálóját, a tűzzel és vassal ügyesen bánó kovácsmestereket évszázadokon át megbecsülés és babonás hit övezte. A mitológiák kovácsisteneit különösen azokban az időkben tisztelték, amikor a jobb minőségű fegyver, fémtárgy a gazdagságot, rangot tükrözte.

A szerszámkészítő, patkoló mesterek olykor lovakat, marhákat gyógyítottak, fogat húztak. Vagy szemről hályogot operáltak, mint Mikszáth Kálmán egyik elbeszélésében. A dél-skóciai falu, Gretna Green (ejtsd gretna grín) kovácsa a menekülő szerelmesek összeesketőjeként híresült el. Az angol házassági törvény a 21 éven aluliak egybekelését szülői beleegyezéshez kötötte, ellenben az enyhébb skót törvény szerint két tanú jelenlétében akár a kovács is összeadhatta a fiatalokat. Ezért az atyai szigor elől sokan szöktek Skóciába, hogy a kovácsüllő előtt mondhassák ki a boldogító igent.

A falvakon, városokon átvezető utak mentén épített kovácsműhelyeket mégis jellemzően a lovukat patkoltatók, szerszámot javíttatók keresték fel. Akadtak, akik csupán pipaszívásnyi időre köszöntek be a vasverőkhöz, mások hírekre vágyva időztek a kovácsműhelyben. A patkolószín alá húzódva faggatták a portékáival piacra igyekvő, útbaigazítást kérő kereskedőt, máskor hitetlenkedve hallgatták a vándordíákok színes történeteit. A kovácsműhely az 1800-as években és a 20. század első felében sem sokban különbözött a régebben emeltektől. A bejárattal szemben állt a fújtató és a hevítő kohó, melynek füstjét szabad, később zárt

kémény vezette el. Az előtető alatt ácsorgók szemügre vehették a vízzel töltött hűtővályút, a szerszámrámán sorakozó kalapácsokat, fogókat, a kézzel hajtható fúrógépet, a természetes kézi satut. Az igényes mesterek büszkéek voltak a rendre, akár behunyt szemmel megtalálták a szükséges szerszámot.

A műhelybe idegenek nem merészkedtek, csak távolról csodálták, ahogyan a mester a szikrázó parászból kiemeli a tűzi fogókkal az izzó patkót vagy más munkadarabot, a földbe ásott üllőre helyezi, majd rögvést diktálni kezdi a súlyosabb pörölyökkel dolgozó segédeknek. Mert ahogy a mondás tartja, *egy kovács nem kovács, két kovács fél kovács, három kovács a kovács*. A mester szabta ritmusból nem lehetett kiesni, mert az ütemvesztés balesettel járhatott, ezért a tanoncok kiválasztásánál nemcsak a kemény munkához nélkülözhetetlen erős testalkatra figyeltek, hanem a zenei érzéket is felmérték.

Ha munkájával megbecsülést szerzett a községben vagy az uradalomban felfogadott kovács, akár idős koráig egy helyen dolgozhatott. A látogatók új beszédtémái jelezték csupán az eliramló időt. A műhelybe betérőket már nem a határban lovakat elköltő betyárok tettei foglalkoztatták,

hanem a szegénység elől Amerikába kivándorló, szerencsét próbáló fiatalokról hozták-vitték a szót, és irigykedve emlegették a szerencsés hazatérőt, aki dollárjaiból házat, földet tudott venni. Olykor az örökösödést kísérő perpatvarok, a legények bál utáni verekedéseiről szóló beszámolók tették izgalmassá a hétköznapiakat, vagy a vásári tolvajlásokról, utazók kifosztásáról szóló mendemondák.

Akadtak, akik gyógyírt keresve tértek be a kovácshoz. Az aggódó anyák a bölcsőbe mágikus erejűnek hitt vasdarabot tettek, hogy az ártó szellemektől óvják csecsemőjüket. Mások a kikelt kiscsibéket állították vasra, hogy erősek, egészségesek legyenek, vagy a hűtővályú vasat edző, csodaszernek képzelt vizéből merítették, míg a bölcs kovácsok elnézően mosolyogtak.

RESZLER GÁBOR

A meleg

Ha ültél már nyárestén a szabadban tábortűznél, vagy otthon a kandalló mellett, nemcsak a tűz melegét érezhetted, hanem élvezted fényes lobogását, esetleg pattogását, sőt az illatát is.

A tűznek nemcsak melege, fénye, de illata is van, ami attól függ, hogy milyen fával tüzelünk. A keményfák, például a kőris, tölgy vagy a bükk, gyertyán lassan égnek, bár nagy lánggal, és a kandallók üvegajtaján át is szépen mutatnak. A puhafák, például a nyír, vörösfenyő és más fenyőfélék gyorsan fellángolnak, de hamarabb ellobbannak. Ezek általában könnyen gyulladnak, de gyantatartalmuk miatt pattogva, néha szikrákat szórva égnek. Az akácfa füstje szinte fojtó, az égő diófa, nyírfa, körtefa, és a fenyőfélék illata viszont nagyon kellemes. Sokan szoktak égő faillatú gyertyát gyújtani akár otthon, akár a munkahelyen. Ez persze csak pótlék, mert a valódi tűz illatát utánozza, de nem látod a lángokat, nem hallod a tűz ropogását.

A fát elsősorban azért égetjük, hogy meleget adjon. A meleg érzetet másképp is biztosíthatja

- a fa, mert
- jó hőszigetelő, így házak
- építésére, külső burkolatára is
- alkalmas. Elsősorban a skandináv
- országokban és a tengerentúli
- Kanadában népszerűek a gerendaházak,
- rönkházak, de egyre többet
- láthatunk épülni Magyarországon
- is. Ne kertvégi bódékra,
- sufnikra gondolj, hanem
- lakóházra! Milyen
- lehet egy
- faházban lakni?
- Nincs benne
- hideg télen?
- Bizony nem,
- mert a fa -
- különösen
- a laza,

illata

porózus
szövetű - rossz hővezető.

Minél kisebb a fa sűrűsége, annál jobb a hőszigetelő képessége, tehát télen a hideg kint marad, a meleg pedig bent a házban.

A melegről nemcsak a lakás, a ház hőmérsékletével kapcsolatban beszélhetünk. Hallottad már azt a kifejezést, hogy szívmengető? Vagy talán már használtad is, amikor olyat láttál, tapasztaltál,

ami szép volt, számodra kedves vagy éppen megható?

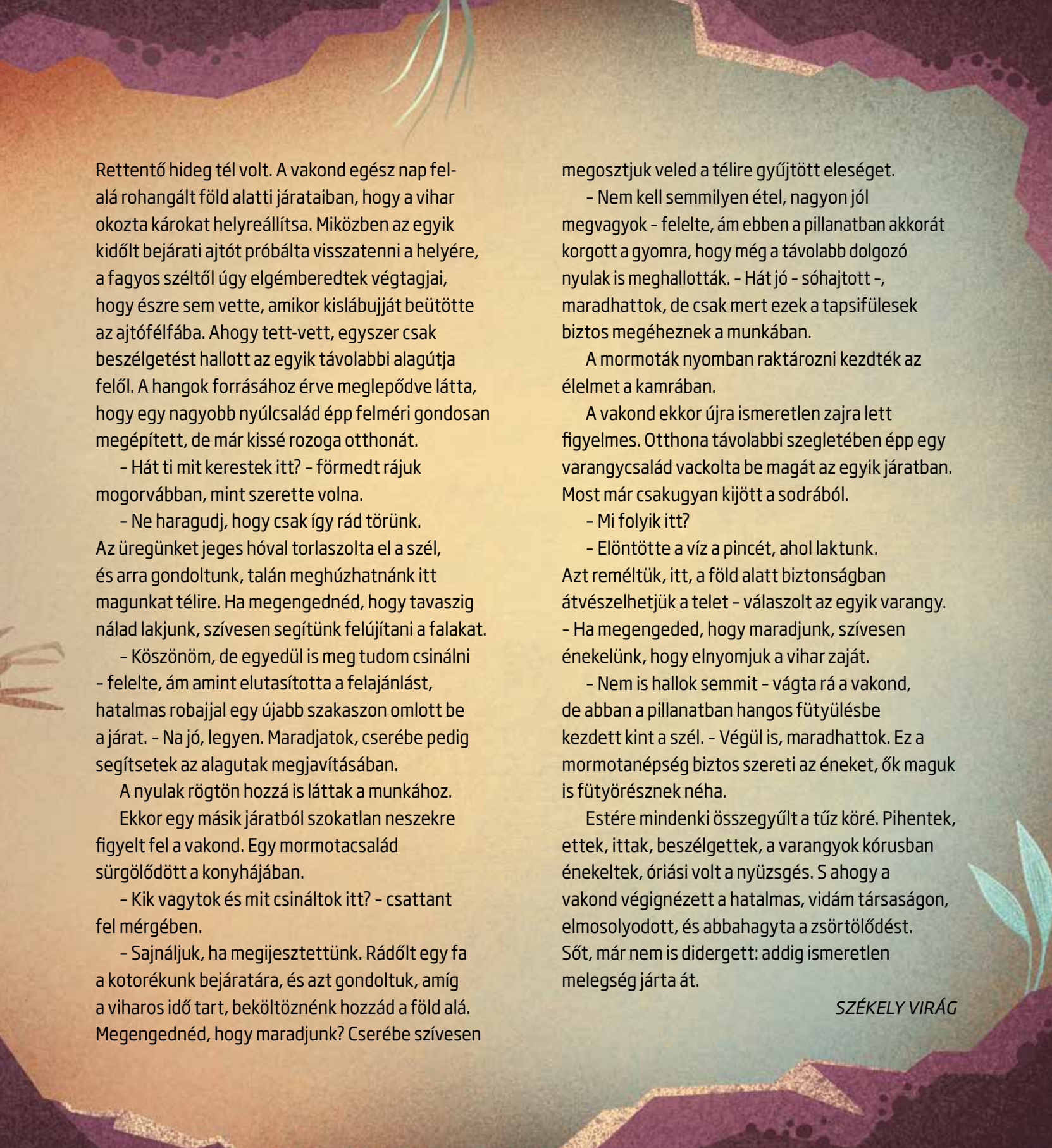
Ha adtál már valakinek vagy kaptál már egy csokor, vagy akár csak egy szál virágot, mit éreztél? Ugye, valami kellemes melegséget, anélkül is, hogy közben kisütött volna a nap, vagy bent a lakásban bekapcsolták volna a fűtést. Aztán itt egy másik szó: lélekmelegítő. Ezt több értelemben is lehet használni, mert jelenthet egy meleg, kötött pulóvert, de használják a forró italra is, például egy bögre meleg teára, amit hideg estén kortyolgattál. Ugye, milyen jól esett? Lélekmelegítő volt.

Hosszú időn át a fák lehullott leveleinek, az avarnak az égetése az ősz jellegzetes kesernyős, torokkaparós szagát adta, különösen, ha meggondolatlanul még nedvesen tették a tűzre. 2021. január elsejétől az egész országban tilos az avarégetés - ez a levegő tisztaságának védelme szempontjából nagy jelentőségű. Meg aztán a szabad levegőt minek melegíteni?

SZIGETI ZOLTÁN

A mogorva vakond vendégei

Rettentő hideg tél volt. A vakond egész nap fel-
alá rohangált föld alatti járataiban, hogy a vihar
okozta károkat helyreállítsa. Miközben az egyik
kidőlt bejárati ajtót próbálta visszatenni a helyére,
a fagyos szélről úgy elgémberedtek végtagjai,
hogy észre sem vette, amikor kislábujját beütötte
az ajtófélfába. Ahogy tett-vett, egyszer csak
beszélgetést hallott az egyik távolabbi alagútja
felől. A hangok forrásához érve meglepődve látta,
hogy egy nagyobb nyúlcsalád épp felméri gondosan
megépített, de már kissé rozoga otthonát.

- Hát ti mit kerestek itt? - förmedt rájuk
mogorvásban, mint szerette volna.

- Ne haragudj, hogy csak így rád törünk.
Az üregünket jeges hóval torlaszolta el a szél,
és arra gondoltunk, talán meghúzhatnánk itt
magunkat télire. Ha megengedné, hogy tavaszig
nálad lakjunk, szívesen segítünk felújítani a falakat.

- Köszönöm, de egyedül is meg tudom csinálni
- felelte, ám amint elutasította a felajánlást,
hatalmas robajjal egy újabb szakaszon omlott be
a járat. - Na jó, legyen. Maradjatok, cserébe pedig
segítsetek az alagutak megjavításában.

A nyulak rögtön hozzá is láttak a munkához.

Ekkor egy másik járatból szokatlan neszekre
figyelt fel a vakond. Egy mormotacsalád
sürgölődött a konyhájában.

- Kik vagytok és mit csináltok itt? - csattant
fel mérgében.

- Sajnáljuk, ha megijesztettünk. Rádőlt egy fa
a kotorékunk bejáratára, és azt gondoltuk, amíg
a viharos idő tart, beköltöznénk hozzád a föld alá.
Megengedné, hogy maradjunk? Cserébe szívesen

megosztjuk veled a télire gyűjtött eleséget.

- Nem kell semmilyen étel, nagyon jól
megvagyok - felelte, ám ebben a pillanatban akkorát
korgott a gyomra, hogy még a távolabb dolgozó
nyulak is meghallották. - Hát jó - sóhajtott -,
maradhattok, de csak mert ezek a tapsifülek
biztos megéheznek a munkában.

A mormoták nyomban raktározni kezdték az
élelmet a kamrában.

A vakond ekkor újra ismeretlen zajra lett
figyelmes. Otthona távolabbi szegletében épp egy
varangycsalád vackolta be magát az egyik járatban.
Most már csakugyan kijött a sodrából.

- Mi folyik itt?

- Elöntötte a víz a pincét, ahol laktunk.
Azt reméltük, itt, a föld alatt biztonságban
átvészeltük a telet - válaszolt az egyik varangy.
- Ha megengeded, hogy maradjunk, szívesen
énekelünk, hogy elnyomjuk a vihar zaját.

- Nem is hallok semmit - vágta rá a vakond,
de abban a pillanatban hangos füttyülésbe
kezdett kint a szél. - Végül is, maradhattok. Ez a
mormotanépség biztos szereti az éneket, ők maguk
is füttyörésznek néha.

Estére mindenki összegyűlt a tűz köré. Pihentek,
ettek, ittak, beszélgettek, a varangyok kórusban
énekeltek, óriási volt a nyüzsgés. S ahogy a
vakond végignézett a hatalmas, vidám társaságon,
elmosolyodott, és abbahagyta a zsörtölődést.
Sőt, már nem is didergett: addig ismeretlen
melegség járta át.

SZÉKELY VIRÁG

Tájéoló

Gombolyítsd fel a fonalat,
tű fokán átbújva
gyere vissza a kályhához.
Gyere, kezd el újra!
Megjegyezni, felsorolni,
nem is gyerekjáték:
mettől meddig három lépés
szekrény, asztal, ágy, szék.
Ez itt a kert, ez az utca.
Ez tér, ez a város.
Fehér holló, ferde torony.
Semmi nem szabályos?
Gyere vissza a kályhához.
Tervezz újra, másképp!
Aki mer, nyer: fűtőrészve
hét tengeren átlép.

BÚTH EMÍLIA

A kemence körül

Ülünk a kemence körül
este, úgy nyolc óra körül,
nyelvünkre szó alig kerül,
csönd válaszolgat a csöndnek.
A percek némán eltűnnek,
helyettük újabbak jönnek,
sürgős a dolguk, úgy sietnek,
félhomályt szőnek az estnek.
Örülhetünk, hogy itt ülünk,
mit érne a tűz nélkülünk.
Falra vetül a tűz árnya,
rebben a sötétség szárnya.
Öreg kemencénk jó meleg,
gyomrában parázs szendereg.

FECSKE CSABA

Az benne a jó

A téli kirándulásban az a jó,
hogy a fűre rojtosan dermed a pára,
és a zsombékon minden fehér szál égnek áll.
Az is jó, hogy a fagy hócsipkét horgol a fákra,
és később a fák alatt kékké válik az alkony.
De igazából az a jó,
hogy a HÉV-en alvás meg a bőgés után
otthon megkapom apa agyonmosott, kitégult
türkizszínű zokniját,
és lefagyott lábfejem bedugom
a radiátor ötödik és hatodik cirkádája közé.

CSONGOR ANDREA

LÁNG ANNA rajzai

Őrláng

A világ egyik leghíresebb szobra az amerikai Szabadság-szobor, amit Franciaország ajándékozott az Amerikai Egyesült Államoknak. A nőként ábrázolt Szabadság fáklyát tart a jobb kezében, a szobor címe: *A Szabadság megvilágosítja a világot*. A tűz ebben a műalkotásban a szabadságot jelképezi.

Ha valamilyen elvont vagy kézzel fogható érték őrzője lehetnél, te mit választanál? Kincsesbarlangot? Könyvtárat? Képzeletbeli vagy valós helyszínen őriznéd? A jövőben vagy a múltban találnád meg az őrhelyed? Lennének társaid vagy egyedül állnál őrt? Kérnél segítséget? Használnál varázserőt vagy fegyvert, építenél erődöt, ásnál árkot?

Engedd szabadjára a képzeleted, írd és rajzold le, vagy más módon ábrázold öröködésedet! Munkádat küldd el postán vagy elektronikusan a szerkesztőség címére **2021. február 8-ig!**

A legötletesebb, leggondosabb munkák készítőit megjutalmazzuk!